

**GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARINDAN
TOKAT AHŞAP BASKI YAZMACILIK SANATI
VE YAŞAYAN SON USTALARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatih Mehmet AÇAR

Kütahya – 2014

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Grafik Anasanat Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARINDAN TOKAT AHŞAP
BASKI YAZMACILIK SANATI VE YAŞAYAN SON USTALARI**

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Mahmut AYHAN

Hazırlayan:
Fatih Mehmet AÇAR

Kütahya-2014

Kabul ve Onay

Fatih Mehmet AÇAR'ın hazırladığı “Geleneksel Türk El Sanatlarından Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı ve Yaşayan Son Ustaları” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip, oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

..../..../2014

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yrd. Doç. Dr. Mahmut AYHAN (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Ebru ALPARSLAN		
Yrd. Doç. Selma Şahin		

Doç. Dr. Fatih ÇELEBİOĞLU
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

“Geleneksel Türk El Sanatlarından Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı ve Yaşayan Son Ustaları” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../2014

Fatih Mehmet AÇAR

Özgeçmiş

Fatih Mehmet AÇAR 1984 yılında Bursa'da doğdu. İlkokul eğitimini Ordu/Ünye Anafartalar İlkokulunda, Ortaokul eğitimini Konya Mahmut Sami Anadolu İmam Hatip Lisesinde, Lise eğitimini ise Konya Cumhuriyet Lisesinde tamamladı. 2004 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Öğretmenliği Bölümünün düzenlemiş olduğu Özel Yetenek Sınavına girdi ve kazandı. 2008 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 2009 yılında Vatani hizmetini Jandarma Çavuş olarak Sakarya/Hendek'te tamamladı. 2010 yılında Tokat Yayladalı İlköğretim Okulunda Vekil Öğretmenlik yaptı. 2012 yılı güz döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Fakültesinin düzenlemiş olduğu Yüksek Lisans Özel Yetenek Sınavına girdi ve kazandı. 2014 yılı güz döneminde Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) tarafından Bitlis Eren Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Halen Bitlis Eren Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görevine ve Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Fakültesinde Yüksek Lisans Eğitimine devam etmektedir.

ÖZET

GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARINDAN TOKAT AHŞAP BASKI YAZMACILIK SANATI VE YAŞAYAN SON USTALARI

AÇAR, Fatih Mehmet
Yüksek Lisans Tezi, Grafik Ana Sanat Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mahmut AYHAN
Kasım, 2014, 81 sayfa

Bu araştırmada; bulunduğu yörenin tarihi ve coğrafi yapısıyla ilgili olduğu düşünülen Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı'nın gelişim süreci ve bugünkü durumu ele alınmıştır. Basılı ve internet yayınlarının taranması ile yaşayan son üç Yazmacılık ustalarıyla yapılan görüşmelerden veri elde etme yoluna gidilmiştir.

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde; Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı'nın tarihteki en eski kumaş desenleme yöntemlerinden birisi olup, nesilden nesle yaşatılan kültürün sanat ile birleşen bir dil olduğu, fakat 600 yıllık geçmişe sahip olan bu sanatın bugün sürdürülebilirliğinin azaldığı anlaşılmıştır.

Araştırmanın sonuç bölümünde Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı'nın taşıdığı kültürel önem belirtilerek, bu sanatın devamlılığının yeniden sağlanması için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel, Yazmacılık Sanatı, Tokat Yazmacılığı, Ahşap Kalıp,
Tokat Ahşap Baskı Sanatı.

ABSTRACT**TRADITIONAL TURKISH HAND PRINT ART, WHICH, TOKAT,
TURKEY WOOD PRINT ART (YAZMACILIK ART) AND THE LAST LIVING
MASTERS OF THIS ART**

AÇAR, Fatih Mehmet
Master Degree Thesis, Graphic Major Department
Thesis Advisor: Yrd. Doç. Dr. Mahmut AYHAN
November, 2014, 81 pages

In this study; The region where history and is thought to be related to the geographical structure of Tokat Block Printing Arts and present situation of the development process are discussed.

The solution based for collecting data are searching printed and internet publications and interviews with the last three printing artists

When we commantate the obtained data, it is understood that the Tokat Block Printing Art is one of the oldest fabric printing style and and this culture transmitted from generation to generation is like a combined language with art, bu t it was understood that this art which has 600 years of history reduced the sustainability today.

The conclusion of the research includes, Cultural importance of specifying Tokat Block Printing Arts and proposals have been made to ensure the continuity of this art again.

Keywords: Traditional, Block Printing, Tokat Block Printing, Wood mold, Tokat Block Printing Art

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI VE YAZMACILIK SANATI

1.1. GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI	5
1.2. YAZMACILIK SANATI	6
1.2.1. Ahşap Kalıp Oyma Sanatı	12
1.2.1.1. Ahşap Kalıp Oyma Sanatında Kullanılan Malzemeler ve Kalıp Oyma Tekniği	13
1.2.2. Yazmacılık Sanatında Kullanılan Malzemeler.....	18
1.2.3. Yazmacılık Sanatında Kullanılan Motifler ve Sembolik Anlamları	21
1.2.4. Yazmacılık Sanatında Kompozisyon	36
1.2.5. Yazmacılık Sanatı Tekniğinin Uygulanışı	37
1.2.6. Geleneksel Türk El Sanatları İçerisinde Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatının Yeri ve Önemi	38

İKİNCİ BÖLÜM

TOKAT AHŞAP BASKI YAZMACILIK SANATI

2.1. TOKAT'TA YAZMACILIK SANATI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	40
2.1.1. Tokat Yazmacılık Sanatının Günümüzdeki Durumu	43
2.1.2. Tokat Yazmacılık Sanatını ve Kalıp Oyma Sanatını Günümüzde Halen İcra Eden Ustalar	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TOKAT YAZMACILIK SANATININ VE KALIP OYMA SANATININ SON
USTALARI İLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

3.1. TOKAT YAZMACILIK SANATININ VE KALIP OYMA SANATININ	
SON USTALARI İLE YAPILAN GÖRÜŞMELER.....	49
3.2. ATIF ARPACIOĞLU İLE YAPILAN GÖRÜŞME	49
3.3. KEMAL TÜRKER İLE YAPILAN GÖRÜŞME.....	53
3.4. HASAN ALBAY İLE YAPILAN GÖRÜŞME	55
3.5. YAPILAN GÖRÜŞMELERDEN ELDE EDİLEN VERİLER.....	58
DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	60
EKLER.....	64
KAYNAKÇA	66
DİZİN	68

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 1.1: Hitit Sanatına Ait Mühür Örnekleri	7
Resim 1.2: Tokat Yazmacılık Sanatındaki Sevdalılığı simgeleyen Sarı Yazma (Cide Yazması)	8
Resim 1.3: Kalem İşi Tekniği Örneği, “Bedri Rahmi Eyüpoğlu Arşivinden” (Kalamış Yazmaları).....	9
Resim 1.4: Kalem İşi Tekniği Örneği, “Bedri Rahmi Eyüpoğlu Arşivinden” (Kalamış Yazmaları).....	10
Resim 1.5: Kalem İşi - Kalıp Tekniği Örneği	10
Resim 1.6: Karakalem Baskı Tekniği.....	11
Resim 1.7: Karakalem Baskı Tekniği.....	11
Resim 1.8: Elvanlı Baskı Tekniği.....	12
Resim 1.9: Kalıp Oyma Ustası Atıf Arpacıoğlu'nun Ihlamur Ağacında Kalıp Oyma Uygulaması	13
Resim 1.10: Kalıp Oyma Sanatında Kullanılan Geniş ve Uzun Uçlu Bıçak Örnekleri .	14
Resim 1.11: Kalıp Oyma Sanatında Kullanılan Dar ve Kısa Uçlu Bıçak Örnekleri.....	14
Resim 1.12: Desenin Ihlamur Ağacı Üzerine Aktarılması.....	15
Resim 1.13: Kalıp Oyulurken Oyma Bıçağının Tutuş Örneği	16
Resim 1.14: Desenin Kalıp Üzerindeki Oyulmuş Derinliği.....	16
Resim 1.15: 130 Yıllık Osmanlı Tuğralı Güneş Motifi Kalıbı (Arpacıoğlu Koleksiyonu).....	17
Resim 1.16: Resim 15'deki Kalıptan Detay	17
Resim 1.17: 130 Yıllık “Tokat İçi Dolusu” İsimli Motif Kalıbı (Arpacıoğlu Koleksiyonu).....	18
Resim 1.18: Pamuklu Şile Bezi (Ham Keten) Kumaşı	19
Resim 1.19: Metal Kalıp Örneği	20
Resim 1.20: Ihlamur Ağacından Oyulmuş Kalıp Örnekleri.....	20
Resim 1.21: Yazmacılık Sanatının Uygulanışındaki Boya ve Teknesi.....	21
Resim 1.22: Tokat İçi Dolusu ve Kenar Motifi.....	23
Resim 1.23: Tokat Üzümlüsü ve Kenar Motifi	24
Resim 1.24: İçi Boş (Kayseri Kenar) ve Kenar Bordürü.....	25

Resim 1.25: Purket (Plaka).....	26
Resim 1.26: Kaynana Yumruğu	27
Resim 1.27: Asma Yaprağı.....	27
Resim 1.28: Ev işi ve Kenar Motifi.....	28
Resim 1.29: Kandilli Yazması ve Motifi.....	29
Resim 1.30: Çengelköy ve Kenar Motifi.....	29
Resim 1.31: Kilitli Yazma.....	30
Resim 1.32: Laleli	31
Resim 1.33: Drama.....	31
Resim 1.34: Kestaneli.....	32
Resim 1.35: Fulyalı ve Kenar Motifi.....	33
Resim 1.36: Parçalı.....	34
Resim 1.37: Horoz Kuyruğu.....	34
Resim 1.38: Cingoloz	35
Resim 1.39: Şam Hamamiye	35
Resim 1.40: Sinekli Hamamiye.....	36
Resim 1.41: Yazmacılık Ustası Atıf ARPACIOĞLU'nun Çalışmasında Kompozisyon Örneği.....	37
Resim 1.42: Yazmacılık Ustası Hasan ALBAY'ın Çalışmasında Uygulama Örneği.....	38
Resim 2.1: Tokat Şehri'nin Gıjgij Tepesinden Görünüşü	40
Resim 2.2: Hitit Sanatına Ait Mühür Kalıp Örnekleri	42
Resim 2.3: “Yazmacılar Hanı” Adıyla da Bilinen Tarihsel Gazioğlu Hanı'nın Tadilat Görünümü	43
Resim 2.4: “Yazmacılar Hanı” Adıyla da Bilinen Tarihsel Gazioğlu Hanı	44
Resim 2.5: “Yazmacılar Hanı” Adıyla da Bilinen Tarihsel Gazioğlu Hanı	44
Resim 2.6: Atıf ARPACIOĞLU Ustanın “Yazmacılar Hanı” Adıyla da Bilinen Tarihsel Gazioğlu Hanı'nın Sokağa Bakan Dükkânı.....	46
Resim 2.7: Yazmacılık Sanatı Ustası Yrd. Doç. Kemal TÜRKER.....	46
Resim 2.8: Hasan ALBAY'ın Atölyesinden Bir Görünüş	47
Resim 2.9: Hasan ALBAY'ın Gün Işığında Faydalanarak Yazmacılık Sanatını İcra Edişi	47
Resim 3.1: Kalıp Oyma Ustası Atıf Arpacioğlu.....	50

Resim 3.2: Atıf ARPACIOĞLU'nun Gökkuşuğı İsimli Dikdörtgen Sofra Bezi Çalışmasından Bir Kesit.....	50
Resim 3.3: Atıf ARPACIOĞLU'nun Parlak Saten Kumaş Üzerine Dairesel Kompozisyonlu Sofra Bezi Çalışması	51
Resim 3.4: Yazmacılık Ustası Hasan ALBAY'ın Şuan ki Atölyesi	56
Resim 3.5: Yazmacılık Ustası Hasan ALBAY.....	56

TEZ METNİ

GİRİŞ

Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı, yörenin coğrafi yapısını temsil eden bir el sanatıdır. Kumaş desenlemesinde kullanılan bu sanat, uzun yıllar yörenin ekonomik hayatında önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki; 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetimince Valide Sultanlara gelir olarak vergiye bağlandığı (Has) bilinmektedir (Türker, 1996: 7). Ancak, 1960'lı yıllardan itibaren kumaş desenlenmesinin bir sektör olarak gelişmesi ve sanayileşmenin etkisiyle ahşap baskı yazmacılık ürünlerine talep azaldığından üretim yapan atölyelerin sayısında azalma olduğu gözlenmiştir.

Sanayileşen kumaş desenleme, üretim hızı ve çeşitliliği bakımından daha ekonomik ürün bolluğu meydana getirmiştir. Ancak kullanılan desenler, ahşap baskı ile yapılan desenlerin kopyalanması ile üretildiğinden, bu kopya üretimler, Tokat'a has ahşap baskı motiflerinin el baskısı ile yapılan desen kimliğini yansıtmakta yetersiz kalmaktadır.

Oysa yöresel el sanatları, ait olduğu ülkelerin veya toplumların kültürel bir sanat kimliğidir. "Oğuz 2002"ye göre "Bir ulusun veya ülkenin kültürel kimliğini oluşturan, tanımlayan, destekleyen veya gösteren, bir ulus veya ülkenin "diğer" veya "öteki" olarak gördüğü uluslar veya ülkeler karşısındaki farklılığını ve varlığını belgeleyen, kültür tanımlamasının içine giren ve bütün ulusal yaratıları, kazanımları ve maddesel varlıkları "ulusal kalıt" kavramının kapsamı içinde görülmeli" ve "el sanatları ulusal kalıtın en kolay küreselleşebilir görsel ürünleri olarak değerlendirilmeli"dir. Bu değerlendirmeye göre, Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı ürünleri, kültürel kimlik ve ticari olarak önemli bir değer olduğu ifade edilebilir.

Problem Durumu: Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı, giyim-kuşam ile ev eşyası olarak kullanılan kumaşların süslenmelerinde önemli bir kültürel kimlik sergileyen bir sanattır. Bu süsleme sanatının sahip olduğu desenlerin, yöresel kimlik niteliği taşımasına ve tarihi gelişim süreci içerisinde kültürel bir değer kazanmış olmasına rağmen, uygulanmasının beceri gerektiren bir el sanatı olması dolayısıyla, yeterli sayıda ustanın yetiştirilemediği görülmektedir. Dolayısıyla ürün çeşitliliği ve yöreye özgü desen zenginliği mevcut ürünlerde gözükmemektedir.

Tokat'ta ahşap baskı üretimine alternatif olarak gelişen serigrafi baskı kumaş desenleme, üretim hızı ve çeşitliliğini arttırarak daha ekonomik üretim ortamı meydana

getirmiştir. Ancak kullanılan desenler, ahşap baskı ile yapılan desenlerin kopyalanması ile üretildiğinden, bu kopya üretimler, Tokat'a has ahşap baskı motiflerinin el baskısı ile yapılan desen kimliğini yansıtmakta yetersiz kalmaktadır.

Bu açıklamalara dayanarak, Tokat'ta Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı Ustalarının sayısının azalması, yöreye özgü kültürel kimlik niteliğindeki desenlerin unutulması, ahşap baskı tekniğinin serigrafi baskı tekniği ile rekabet içerisinde kalması bu araştırmanın problemi olarak ele alınmıştır.

Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatının son ustalarının tanıtılmaması, uygulama tekniklerinin incelenmemesi ve görüşlerinin belirlenmemesi araştırmanın diğer bir problemi olarak yer almıştır.

Amaç: Tokat'ta Yazmacılık Sanatının yöresel kimlik niteliği taşıyan desenlerin kültürel ve sanatsal önemini ortaya koymak ve bu sanatın son ustalarının görüşlerine başvurarak, Yazmacılık Sanatının yok olmasına neden olan etkenleri belirlemek ve Yazmacılık Sanatının devamlılığına katkıda bulunacak öneriler geliştirmek araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi: Tokat Yazmacılık Sanatının yöresel kimliklerin yaşatılmasındaki öneminin belirtilmesi, bu sanatın devamlılığı için son yazmacılık ustalarının görüşlerine dayalı öneriler geliştirilmesi, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Yöntemi: Araştırmada veri elde etmek için, nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. İnternet ve basılı kaynaklardan taramalar yapılarak, araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Yaşayan son ustalar ile yüz yüze görüşmeler yoluna gidilmiş, kendilerine sorular yöneltilerek araştırmanın amacı doğrultusunda veriler elde edilmiştir. Bu görüşmeler, ustaların Yazmacılık Sanatını uygulamaları ve eserlerinden bir kısmı fotoğraf çekimleri ve video ile kayıt altına alınmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Sınırlılıkları: Genel olarak Yazmacılık Sanatını kapsayan bu araştırma, Türkiye'de Yazmacılık Sanatının icra edildiği Tokat İli, ilçeleri ve bu sanatı Tokat'ta icra eden son üç usta ile sınırlandırılmıştır.

İlgili Araştırmaları: Günümüze kadar yapılmış olan araştırmalar incelenerek, konumuzla ilgileri ortaya konulacak ve farklı bakış açılarından ele alınacaktır. "Yrd.

Doç. Kemal TÜRKER, Ağaç Baskı Tokat Yazmaları, 1996”, “Reyhan KAYA, Türk Yazmacılık Sanatı, 1974”. Yrd. Doç. Dr. Zeynep TEZEL Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı: 25, s.27-40, 2009, Yrd. Doç. Dr. Hülya KAROĞLU Selçuk Üniversitesi Resim Eğitimi Ana Bilim Dalı “Tokat Yöresi Ağaç Baskı Yazmalarının Grafiksel Gelişimi ve Düzeni” Doktora Tezi (1999)

Yrd. Doç. Kemal TÜRKER, “Ağaç Baskı Tokat Yazmaları” (1996) isimli kitabının çalışmalarını Tokat’ta gerçekleştirmiş ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Sayın Türker bu çalışmasında;

Tokat yöresine özgü bir el sanatı olan ağaç kalıpla baskı çalışmalarının gelişiminden, Tokat yazmalarına vurulan desenlerden, kalıp oymanın inceliklerinden söz etmektedir.

Reyhan KAYA, "Türk Yazmacılık Sanatı" (1974, İş Bankası Kültür Yayınları) adlı kitabında yazmacılığın tarihini Hitit'lerden başlatıyor. Tokat ve civarında yapılan yazmalardaki geometrik düzenin, Selçuk sanatı geometrisine paralellik gösterdiğini ifade ediyor.

Yrd. Doç. Dr. Zeynep TEZEL, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisinde (2009) yayınlattığı çalışmalarında, Sayın Türker’in de kitabında yer aldığı gibi Yazmacılık sanatındaki desenleme teknikleri incelenmiştir ve Kastamonu’lu bir yazma ustası tarafından kalıp tekniği ile gerçekleştirilen bir ağaç baskı uygulaması gözlemlenmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Hülya KAROĞLU Selçuk Üniversitesi Resim Eğitimi Ana Bilim Dalı “Tokat Yöresi Ağaç Baskı Yazmalarının Grafiksel Gelişimi ve Düzeni” Doktora Tezi (1999) çalışmasında, Tokat Yazmacılık Sanatında uygulanan geleneksel desenleri ve kompozisyonları konu edinmiştir.

Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, “Ulusal Kalıtın Küreselleştirilmesi ve Türk El Sanatları” isimli, Milli Folklor Dergisinde yayınlanan makalesinde Geleneksel Türk El Sanatları eserlerini ulusal kalıtın en kolay küreselleşebilir görsel ürünleri olarak değerlendirmektedir. Geleneksel Türk El Sanatı kavramının terimleştirilmesinde görülen karmaşadan bahsederek, bilimsel ve yönetsel kurumsallaşma bakımından ortaya çıkan çeşitliliği bir el sanatı sorunsalı olarak görmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI VE YAZMACILIK SANATI

1.1. GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI

Geleneksel Türk El Sanatları, tarihsel süreç içerisinde yapılagelen ve zamanın günlük ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan görsel ve işlevsel ürünlerdir. Coğrafi konumlara göre bu sanatların öne çıkanları o yörenin kültürel kimliğini oluşturmuştur. Dolayısıyla yöresel el sanatları olarak da isimlendirilmektedir. Örneğin, Kütahya Çiniciliği, Tokat Yazmacılığı, Erzurum Oltu Taşı İşlemeciliği, Isparta Halısı... vb. gibi. Yörelere kültürel kimliğini yansıtan bu el sanatlarının geleneksel olarak nitelenmesi, tarihsel süreç içerisinde kazanılan kuralların ve iş akışının ustadan çırağa aktarılması ile yapılmasından dolayıdır. Geleneksel Türk El Sanatları çeşitlilik bakımından incelendiğinde, gündelik hayatın ihtiyaçlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir.

Geleneksel Türk el sanatları; halıcılık, kilimcilik, cicim, zili, sumak, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, çinicilik, seramik-çömlek yapımıcılığı, hat, tezhip, minyatür, mine işçiliği, işlemecilik, oya yapımıcılığı, deri işçiliği, müzik aletleri yapımıcılığı, taş işçiliği, bakırcılık, sepetçilik, semercilik, maden işçiliği, keçe yapımıcılığı, örmecilik, taş işçiliği, ahşap ve ağaç işçiliği, arabacılık vb. olarak sıralanabilir. Bazı Geleneksel Türk El Sanatlarının tanıtımına araştırmada kısaca yer verilmesi gerekli görülmektedir. Bunlar;

Halıcılık: Küçükbaş hayvanların bolca bulunduğu yörelerde gelişmiştir. Isparta, Uşak, Gördes, Bünyan, Balıkesir ve Kula halıcılıkta öne çıkan yörelerdir. Hereke ipek halıcılığı ile ün kazanmıştır. Ancak ülkenin diğer yörelerinde de halıcılık bilinen ve yapılan bir geleneksel el sanatıdır. Halıcılıkta “düğüm”, halının kalitesini belirlemektedir. Türk Halıcılığında “düğüm” iki çözgü ipliği arasından ilmik uçlarının geçirilmesi ile yapılır ve “Türk Düğümü” olarak isim kazanmıştır.

Kilimcilik: Yer döşemesi olarak yörelere göre motifleri, renkleri ve dokuma biçimleri değişen bir el sanatıdır. Ham maddesi yün ve kıldır. Fethiye, Kayseri, Şarköy, Eşme, Sivas, Balıkesir, Mut, Aydın gibi yöreler kilimleri ile öne çıkmıştır.

Çinicilik: Başta Kütahya ve İznik olmak üzere Konya, Bursa, İstanbul ve Edirne gibi yörelerde yapılmaktadır. Ham maddesinin “kuvars” ve “kil” olmasından dolayı bu yörelerde gelişmiştir. Duvar kaplaması karo, biblo, tabak, vazo ve takı gibi çeşitli süs ve kullanım ürünleri olarak yapılmaktadır.

Seramik ve Çömlekçilik: Killi çamurun bolca bulunduğu her yörede testi, tencere, küp gibi gündelik kullanım için eşya yapım sanatıdır. Çamur yaşken şekillendirilir, kurutulur, açık veya kapalı özel fırınlarda pişirilmektedir.

Bakırcılık: Tokat, Gaziantep, Maraş, Şanlıurfa, Mardin, Sivas, Erzincan bakır işlemeciliğinde öne çıkan yörelerdir. Çeşitli kullanım ve süs eşyalarının yapımında bakır levhalar dövülerek, kıvrılarak ve kazınarak yapılan bir el sanatıdır.

Ahşap ve Ağaç İşçiliği: Tavanların, Kapıların, İbadethanelerin çeşitli bölümlerinin ve gündelik eşyaların ahşap malzeme ile oyma, kakma, ekleme yöntemleri kullanılarak yapılan bir el sanatıdır.

Yazmacılık: Ahşap kalıplar ile kumaş desenleme sanatıdır. Başta Tokat olmak üzere, Kastamonu, İstanbul, Malatya gibi yörelerde yapıldığı bilinmektedir. Gündelik kumaş eşyaların süslenmesinde kullanılmaktadır. Bu araştırmanın konusu ile ilgili olduğundan Yazmacılık Sanatı, bir alt başlıkta daha ayrıntılı olarak yer almaktadır.

1.2. YAZMACILIK SANATI

Yazma, Anadolu'nun her bir köşesinde, tarihten günümüze kadar çit, yemeni, çevre, çember, puşış gibi farklı isimlerle tanımlanmış bir başörtüsüdür. Günümüzde yalnızca kadınlar tarafından kullanılan yazma, eskiden erkekler tarafından da feslerinin altına giydikleri bir eşya idi. Yazma üzerindeki görsel güzellikleri ve kültürel özellikleri yazmalara nakşettiren ustalara Yazmacı, yaptıkları bu sanata ise Yazmacılık Sanatı denilir (Türker, 1996: 3).

Yazmacılık Sanatındaki desenleme yöntemlerinden birisi olarak kullanılan ahşap kalıplarla baskı tekniği, tekstil sanatı ile beraber gelişen ve insanoğlunun süsleme ve süslenme ihtiyacı ile ortaya çıkan tekniklerden birisidir.

Ağaç kalıp kullanarak baskı yapma tekniğinin ilk olarak nerede kullanıldığına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte Mezopotamya'da tahta kalıpla kil üzerine baskı yapıldığı, Çin'de ise ağaç kalıplarla mühür basıldığı bilinmektedir. Anadolu'da bu teknik ilk olarak Hititler tarafından kullanılmıştır. M.Ö.1000 - M.S.100 yılları arasında Orta Asya'da yaşayan Türk kavimleri kumaş desenlemede hayvan figürleri kullanmaktadır. Bu figürler av ve avcılık kültürünü yansıtmaktadır. Yunan tarihçisi

Heredot, yazılarında Hazar Denizi çevresinde yaşayan toplulukların bitkilerden elde ettikleri boyalar ile kumaş üzerine hayvan figürleri çizerek giysileri süslediklerini yazmaktadır. Bu bilgilere dayanarak Orta Asya'da Türklerin milattan önceki dönemlerde yazmacılığı bildikleri belirtilmektedir (Karoğlu, 1999).

Anadolu tarihinde Anadolu topraklarına yerleşen kavimler arasında en ünlü devlet olan Hitit devleti bu topraklar üzerinde Hitit Sanatı'nı oluşturmuştur. 1964 yılında yapılan arkeolojik kazılarda bulunan "mühür" şeklinde kalıplar Hititler'in M.Ö. 7000 yıllarında kalıpla baskı yapmasını bildiklerini göstermektedir (Kaya, 1988: 11) (Resim 1.1).

Resim 1.1: Hitit Sanatına Ait Mühür Örnekleri

Kaynak: (Kaya, 1988: 11)

Tarih boyunca kültürlerin, medeniyetlerin arasında köprü vazifesi görmüş Anadolu'da yaşamış ilk uygarlık olan Hititler'e ait, pişmiş kilden yapılmış, çok sayıda mühür ve damga bulunmuştur. Bazı kaynaklarda helezoni ve dört yapraklı çiçek biçiminde olan bu kalıplarla, ilk yazma örneklerinin yapıldığı savunulmaktadır.

M.S. 395 de Anadolu, Oğuz Türkleri tarafından Türk sanatının ve kültürünün merkezi olmuştur. Anadolu'da çeşitli sanatsal faaliyetlerinin arasında yazmacılığın da bulunduğu ve bölgedeki başka toplulukların da (Süryani, Ermeni gibi) Anadolu'da Yazmacılık Sanatı ile uğraştıkları görülmüştür (Kaya, 1988: 9).

Yazmacılık Sanatı, zaman içerisinde gündelik yaşamda kullanılan birçok tekstil ürünlerinde de uygulanmıştır. Örneğin, yastık ve yorgan yüzleri, seccadeler, bohçalar, sofraltları, yemeniler, peşkirler, elbiseler, etekler, bluzlar, fularlar, sabahlıklar, gecelikler ve mendiller gibi gündelik eşyaların süslenmesinde Yazmacılık Sanatının uygulandığı görülmektedir.

Yazmacılık Sanatında kullanılan renk, desen ve oyaları, kadınlar kendilerini görsel olarak ifade etmekte kullanmaktadırlar. Kadının evli veya bekâr olduğu, sevip sevmediği, kaynanası ile arasının iyi veya kötü olduğu gibi durumları, gündelik giydiği kıyafetlerde kullanılan renk, motif ve oyalarla göstermişlerdir. Bu yönüyle yazmacılık, kendini ifade etme özelliği kazanmış olmaktadır. Böylece Yazmacılık kadınların seçmekte ve kullanmakta özgür olabildiği, sevgisinin ve öfkesinin ifade ediliş şekli olmuştur. Hatta Yazmacılık Sanatının bu yönü yöresel türkülere de konu olmuştur (Türker, 1996: 3).

“Başındaki yazmayı da
Sarıya mı boyadın?
Neden sarardın soldun da
Sevdaya mı uğradın?” (Anonim)

Resim 1.2: Tokat Yazmacılık Sanatındaki Sevdalılığı simgeleyen Sarı Yazma (Cide Yazması)

Kaynak: <http://www.arpaciogluyazma.com>, 2013.

Tokat ve ilçelerinde 600 yıllık bir geçmişi olan Yazmacılık Sanatında kumaşı desenlemek için 3 farklı teknik kullanılmaktadır. Bunlar;

1- Kalem işi tekniği

2- Kalem işi- Kalıp tekniği

3- Kalıp tekniği

a-Karakalem Tekniği

b-Elvanlı Tekniği

1. Kalem işi tekniği; yazma ustasının kullandığı fırça "kalem" olarak tanımlanmaktadır. Büyük bir ustalık ve maharet gerektiren kalem işi tekniğinde, çerçeve üzerine gerilen kumaşa aktarılan desen konturları fırça ile çekilerek çizilir ve yine fırça ile boyanarak adeta tuval üzerine resim yapar gibi renklendirilir. Bu tür yazmalara "el yazmaları" denir (Resim 1.3, 1.4).

Resim 1.3: Kalem İşi Tekniği Örneği, "Bedri Rahmi Eyüpoğlu Arşivinden" (Kalamış Yazmaları)

Kaynak: <http://www.sanathareketi.com/bedri-rahmi-eyuboglu-yazmalari>, 2014.

Resim 1.4: Kalem İşi Tekniği Örneği, “Bedri Rahmi Eyüpoğlu Arşivinden” (Kalamış Yazmaları)

Kaynak: <http://www.sanathareketi.com/bedri-rahmi-eyuboglu-yazmalari>, 2014.

2. Kalem işi - Kalıp tekniği; ince kontur çizgilerine gereksinim duyulduğundan kalıplar çoğunlukla metalden yapılmaktadır (Resim 1.5). Kalıplarla kumaş üzerine desen basılır ve içleri fırça ile boyanarak renklendirilir.

Resim 1.5: Kalem İşi - Kalıp Tekniği Örneği

Kaynak: Atıf Arpacioğlu Arşivinden

3. Kalıp Baskı Tekniği; ağaç kalıplar üzerine oyulmuş desen, kumaş üzerine basılarak uygulanır. Bu teknik kendi içerisinde 2 farkı şekilde uygulanmaktadır. Bunlar Karakalem tekniği ve Elvanlı tekniğidir.

a) **Kara kalem tekniği;** kalıp baskı tekniğinin karakalem tipi tekniğinde siyah tek renk olarak kullanılır (Resim 1.6, 1.7).

Resim 1.6: Karakalem Baskı Tekniği

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

Resim 1.7: Karakalem Baskı Tekniği

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

b) Elvanlı Tekniği; kalıp baskı tekniğinin elvanlı tekniğinde önce siyah kontur basılır, daha sonra elvan denilen renkli kalıplarla konturların iinin doldurulması Şeklinde yapılır (Resim 1.8).

Resim 1.8: Elvanlı Baskı Tekniği

Kaynak: Atıf Arpacioğlu Arşivinden

1.2.1. Ahşap Kalıp Oyma Sanatı

Ahşap Kalıp Oyma Sanatı, Yazmacılık Sanatının tekniklerinden Kalıp Baskı Tekniğinin uygulanabilmesi için, ahşap malzeme üzerine istenilen desen oyularak kalıp oluŐturulmasıdır.

Desenler, ağaç kalıplara kalıp ustasınca bir nakış gibi iŐlenerek oyulmaktadır. Kalıp oymacılığı sabır ve el becerisi isteyen bir sanattır. Tokat'taki ustalar arasında; "Herkes yazmacı olur ama kalıp ustası olamaz" sözü söylenmektedir. En güzel kalıplar ise sulak yerlerde yetiŐmiŐ ihlamur ağaçlarından oyulmaktadır. Ihlamur ağacı, yumuşak bir ağaç olması nedeniyle kalıpcılar tarafından en çok kullanılan ağaç çeşididir (Resim 1.9).

Resim 1.9: Kalıp Oyma Ustası Atıf Arpacıoğlu'nun Ihlamur Ağacında Kalıp Oyma Uygulaması

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2014

Kalıp oyulacak ağacın çok kuru ve fırınlı olması gerekmekte, aksi halde ıslandığında kalıp düzgünlüğünü kaybederek bozulmakta ve net bir baskı elde edilememektedir. Kalıp yapımında armut ağacı ve sarıçam da kullanılmaktadır. Armut sert bir ağaç olduğundan çabuk aşınmaz. Oyulması güç olmakla beraber, bu ağaçtan yapılan kalıplarla daha uzun süre baskı yapılabilir. Sarıçam ise suya karşı dayanıklı olduğu için tercih edilir, fakat en çok kullanılan ağaç daha önce de belirtildiği gibi ihlamurdur.

1.2.1.1. Ahşap Kalıp Oyma Sanatında Kullanılan Malzemeler ve Kalıp Oyma Tekniği

Oyma işlemi, “nakış bul” adı verilen küçük bıçaklarla yapılmaktadır. Eni dar ve geniş olmak üzere iki çeşit bıçak vardır. Dar ve ince olan bıçaklarla desenlerin dar yerleri oyulur (Resim 1.10, 1.11).

Resim 1.10: Kalıp Oyma Sanatında Kullanılan Geniş ve Uzun Uçlu Bıçak Örnekleri

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

Resim 1.11: Kalıp Oyma Sanatında Kullanılan Dar ve Kısa Uçlu Bıçak Örnekleri

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

Kalıbı oymaya başlamadan önce yapılması gereken bir işlem de oyulacak parçayı, erimiş haldeki %75 parafin ve %25 balmumu karışımı içine batırıp bir süre beklemektir. Bu işlem hem kalıbın oyulmasını kolaylaştırmakta, hem de daha uzun süre kullanılmasını sağlamaktadır.

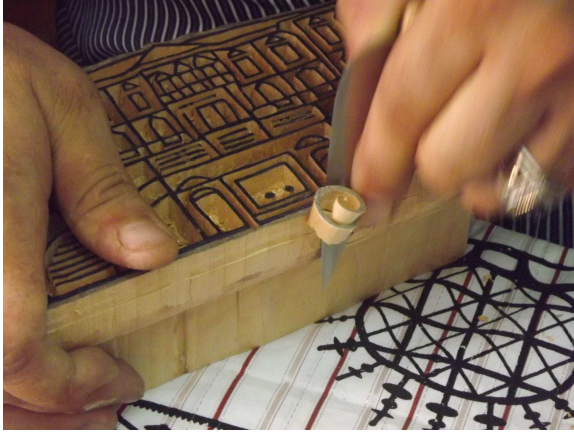
Desen ağaca parşömen kâğıdı ile aktarılır (Resim 1.12). Bu aktarma işleminden sonra, desen araları oyma bıçakları ile oyulur. İstenirse motif çizildikten sonra desen araları matkap ile delinir, delinen yerler bundan sonra bıçakla kolayca oyulabilir. 0.1 mm veya 0.9 mm ‘ ye kadar çeşitli matkap ucu kullanılabilir. Oyma bıçağı ile oyma yaparken bıçağın sapı el ile kavrandıktan sonra işaret parmağı bıçağın demirinin yanını desteklemelidir. Bıçak, ıhlamur ağacına batırıldıktan sonra ileri doğru yatırılarak kesme işlemi yapılır. Bıçak, ileri geri hareketlerle yalnızca kesmede kullanılmalıdır (Resim 1.13). Oyma işleminde desenlerin öncelikle orta kısımlarının oyulması gerekir. Eğer oymaya desenin dışından başlanmışsa, iç kısımları oyarken desenin duvarlarının dayanma gücü azalacaktır. Bu nedenle desen oymaya önce iç den başlanır. Parçaları koparırken iskarpelanın tutuşu da çok önemlidir. İskarpelayı kullanırken dikkat edilmesi gereken şey, desenlerin duvarlarını ezmemektir (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011: 2).

Resim 1.12: Desenin Ihlamur Ağacı Üzerine Aktarılması

Kaynak: <http://www.arpaciogluyazma.com>, 2014.

Resim 1.13: Kalıp Oyulurken Oyma Bıçağının Tutuş Örneği

Kaynak: Fatih Mehmet ACAR arşivinden, 2013

Oyma işi zevkli olduğu kadar çok dikkat gerektiren bir iştir. Çalışırken desenleri kesmeden, ezmeden, iskarpela (ağaç oyma keskesi) ve bıçakların keskin kenarlarını el ile temas ettirmeden çalışılması gerekmektedir. Oyma işleminde ustalaşmak zamanla bu konuda beceri kazanmaya bağlıdır. Kalıbın uzun zaman kullanılabilmesi için 1,5 cm derinliğinde olması gerekmektedir. Derin olmayan kalıbın içi çabuk dolmakta ve tabanı yükselmektedir.

Kalıbın oyulmasında istenilen derinlik, desenin sık veya seyrek oluşuna göre 1-1,5 cm. arasında değişmektedir (Resim 1.14). Oyulan derinliğin az olması halinde zaman zaman kalıp zeminine bulaşan boya, baskı anında karışarak baskıyı bozabilmektedir.

Resim 1.14: Desenin Kalıp Üzerindeki Oyulmuş Derinliği

Kaynak: Fatih Mehmet ACAR arşivinden, 2013

17. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın sonlarına kadar yaşamış olan kalıp ustaları, oymacılıkta çağlarının en güzel biçimlerini şekillendirmişlerdir. Günümüzde kalıp oymacılığı eskiye oranla çok azalmış ve tüm inceliğini, güzelliğini kaybetmiştir. O yıllardan kalan eldeki kalıp örnekleri, kalıp oyma sanatının o devirlerde zirveye ulaştığını göstermektedir (Karoğlu, 1999), (Resim 1.15, 1.16, 1.17).

Resim 1.15: 130 Yıllık Osmanlı Tuğralı Güneş Motifi Kalıbı (Arpacıoğlu Koleksiyonu)

Kaynak: Fatih Mehmet ACAR arşivinden, 2013

Resim 1.16: Resim 15'deki Kalıptan Detay

Kaynak: Fatih Mehmet ACAR arşivinden, 2013

Resim 1.17: 130 Yıllık ‘‘Tokat İçi Dolusu’’ İsimli Motif Kalıbı (Arpacioğlu Koleksiyonu)

Kaynak: Fatih Mehmet ACAR arşivinden, 2013

1.2.2. Yazmacılık Sanatında Kullanılan Malzemeler

Yazmacılık üç temel malzemeye dayanmaktadır;

1. Bez
2. Kalıp
3. Boya

1. Bez:

Bez olarak, genellikle mermerşahi, patiska, kaput bezi vb. gibi pamuklu dokuma kumaşlar ile ham keten dokuma kumaşlar tercih edilir. Yazmacılıkta kullanılan kumaşın kalitesi önemlidir. En uygun kumaşlar hammaddesi pamuk olanlardır. Pamuk, uygulama sırasında boyayı çabuk emmekte ve boya akmasını onlemektedir. Hammaddesi sentetik olan kumaşlar yazmacılıkta tercih edilmemektedir.

Yöresel tezgah dokuması bezler, yöre halkının kaput bezi olarak isimlendirdiği amerikan bezi, tülbent ve mermerşahi yazmacılıkta kullanılan kumaş cinsleridir. Bunların yanı sıra şile bezi (Resim 1.18), patiska gibi esası pamuk olan kumaşlar da kullanılmaktadır.

Resim 1.18: Pamuklu Şile Bezi (Ham Keten) Kumaşı

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013.

2. Kalıp:

Yazmacılıkta kullanılan kalıplar iki türdür. Bunlar; metal ve ağaç kalıplardır. Metal kalıplar, metal şeritlerin motife göre bükülerek, ahşap üzerine çakılması ile veya metalin direk olarak kalıp şekline getirilerek oluşturulur. Bunlar genellikle çok ince kontur baskısında ve rezerve baskı sisteminde kullanılmıştır (Resim 1.19).

Ağaç kalıplar genellikle ıhlamur, çam, gürgen ve ahlat ağaçlarından hazırlanır. En kullanışlı kalıplar, ıhlamur ve gürgen ağacından hazırlanmış olanlardır.

Dikey kesilen ağacın dokusu baskıyı etkileyeceğinden istenmeyen bazı çizgilere neden olur ki bu da baskıyı, deseni bozabilir. Bu nedenle kalıp çıkarılacak ağaç yatay kesilir. Böylece motifin ağaç üzerine işlenmesi kolaylaşır (Resim 1.20).

Resim 1.19: Metal Kalıp Örneği

Kaynak: Atıf ARPACIOĞLU arşivinden

Resim 1.20: Ihlamur Ağacından Oyulmuş Kalıp Örnekleri

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2014

3. Boya:

Boya olarak, eskiden sadece bitki özlü kök boyalar kullanılmakta iken, günümüzde kimyasal boyalar da kullanılmaktadır. Yazmacılıkta kullanılan boyalar 2 tür olabilir; doğal boyalar ve sentetik boyalar.

Yurdumuzda sayılamayacak kadar çok çeşitli, boyama özelliği olan bitki yetişmektedir. Bu bitkilerin muhtelif kısımlarında (çiçeklerinde, yapraklarında, kabuklarında, odunlarında, köklerinde) çeşitli boya maddeleri bulunmaktadır.

Yazmacılıkta kullanılan doğal boyalar; cehri, soğan kabuğu, ceviz yaprağı gibi bitkilerden hazırlanabildiği gibi, sanayi tipi sentetik boyalar günümüzde daha çok kullanılmaktadır (Resim 1.21).

Resim 1.21: Yazmacılık Sanatının Uygulanışındaki Boya ve Teknesi

Kaynak: <http://www.arpaciogluyazma.com>, 2014.

1.2.3. Yazmacılık Sanatında Kullanılan Motifler ve Sembolik Anlamları

Yazmalarda kullanılan motifler, çiçeklerin çeşitli türleri ve yapraklarıdır. Geyik, tavus kuşu, kumru, serçe gibi hayvansal motifler kullanılsa da çoğunlukla bitkisel motifler kullanılmaktadır. Yazmacılık Ustaları, motifleri kendilerine özgü sanat anlayışı ile kumaş üzerinde kullanarak kompozisyonlar oluşturmuşlardır.

Desen ve kompozisyon yönünden Tokat yazmalarında doğal bir görünüş hâkimdir. Doğadaki motifler, özelliklerinden hiçbir şey kaybetmeden stilize edilerek kalıp üzerine aktarılmıştır. Bölgenin karakteristik motifleri, tüm özellikleri ile birlikte yazmalara yansıtılmıştır. Doğadan alınan bitkisel motifler, çiçek veya meyve motifleri kalıp ustasınca çok rahatlıkla, başarılı bir kompozisyon içinde kumaş üzerine aktarılmıştır. Meyve türünün çok olduğu Tokat ilinin bu özelliği, motifler halinde yazmalarda yer alarak, onların desenlerine kaynaklık etmişlerdir.

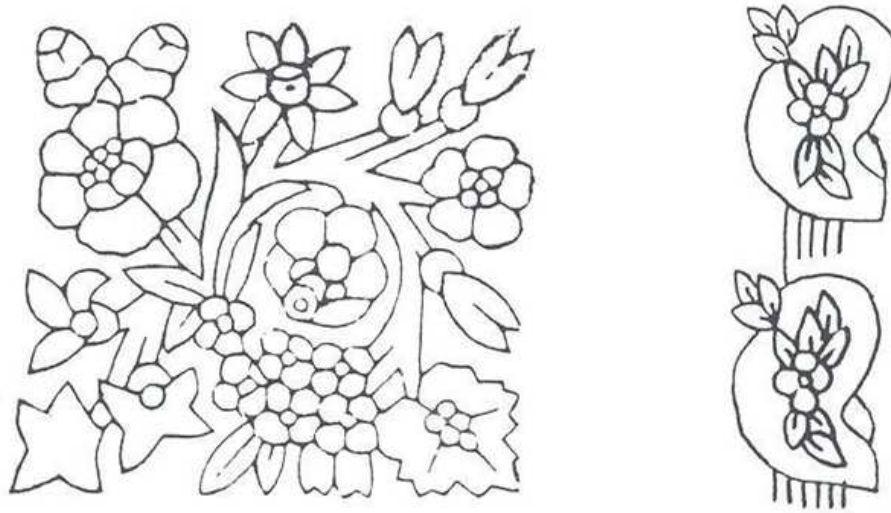
Anadolu'da yazmacılığın merkezi konumunda olan Tokat'ta üretilen yazmalardaki renk uyumunda mükemmellik göze çarpmaktadır. Tokat yazmalarında çoğunlukla kırmızının koyu tonları, bordo, patlıcan moru gibi koyu renkler kullanılır. Tokat yazmaları çok renkliliğine rağmen, sağlam bir renk uyumu kazandırılmıştır. Tokat'ta bugün çok değişik yazma deseni basılmaktadır. Tokat'a özgü desenlerin yanı sıra değişik yörelere ait motiflerle de çalışılmaktadır. Tokat'a özgü yazma desenleri şunlardır (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011: 2);

Tokat İçi Dolusu	Trabzon Kenar	Şam Hamamiye
Tokat Beşlisi	Kandilli	Sinekli Hamamiye
Tokat Üzümlüsü	Çengelkök	
Tokat Elmalısı	Kilitli Yazma	Yarım Elmalı
Laleli	Tokat Kirazlısı	Drama
Ev İşi	İçi Boş (Kayseri Kenar)	Kestaneli
Cingoloz	Purket (Plaka)	Alaplı
Asma Yaprağı	Kaşık Sapı	Fulyalı
Horoz Kuyruğu	Kaynana Yumruğu	Parçalı

- **Tokat İçi Dolusu**

Motif yapısı dal kıvrımları üzerine yerleştirilen büyüklü küçükü çiçek ve yaprakların tamamının bir kare form içinde düzenlenmesi ile oluşmuştur. Ayrıca yazmayı çevreleyen bir kenar bordürü (kenar suyu) vardır. Kenar motifleri ise büyükçe bir fasulye ye benzeyen bir form içinde yer alan çiçek ve yapraklardan oluşur. Motifler ikişerli gruplar halinde basılarak yazmayı çevreler. İkişerli motifler beş yatay çizgi ile birbirine bağlanmıştır (Türker, 1996: 25).

Resim 1.22: Tokat İçi Dolusu ve Kenar Motifi

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Tokat Beşlisi**

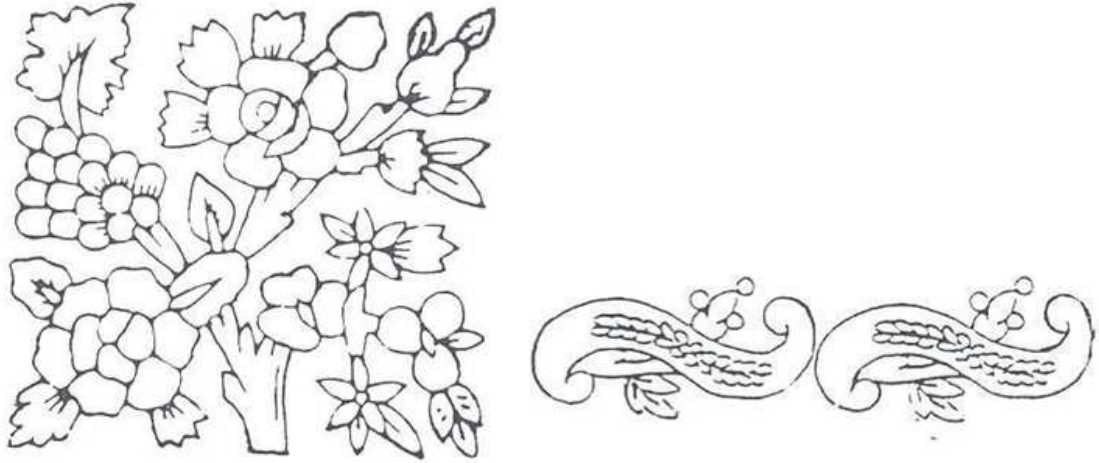
Tokat içi dolu yazmasının iç motiflerinin zemine beş tane (beş dallı) basılmasıyla oluşan yazmaya ise, Tokat beşlisi denir. Zemin rengi, iç ve kenar motifleri Tokat içi dolusunun aynısıdır. Farklılık desen sayısındadır. Alizarin boyanın terk edilmesi ile bununda basımı yapılmaz olmuştur (Türker, 1996: 26).

- **Tokat Üzümlüsü (Tokat Morlusu)**

Tokat içi dolu deseninin bozularak değiştirilmiş bir şeklide Tokat üzümüdür. Buna “Tokat morlusu “ da denir. Bu desende çiçek motifi üzüm salkımı biçimindedir.

Zemin mor veya kırmızı renktedir. Desen, zemin üzerine dokuz dallı olarak kırmızı, mor, sarı, yeşil ve mavi renklerle basılır. Ayrıca kenar kalıbı vardır (Türker, 1996: 26).

Resim 1.23: Tokat Üzümlüsü ve Kenar Motifi

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Tokat Elmalısı**

Tokat'a özgü desenlerden biride “Tokat elmalısı”dır. Siyah zemine kırmızı veya kırmızı, mor olarak basılmış elma motiflerinden oluşur. Elma motiflerinin tam yuvarlak daire biçiminde olanı “aynalı” veya “kömüş gözü” olarak adlandırılır. Kenarı bordürle çevrilidir veya kırmızı renktedir. Ayrıca kenar kalıbı vardır (Türker, 1996: 27).

- **Yarım Elmalı**

Elma deseninin bozularak değiştirilmiş şekli “Tokat yarım elmalısı”dır. Her iki yazmada da renkler aynı olmakla beraber, yarım elmalıda elma motifleri daha küçük ve

bozuk şekiller halindedir. Kenarlar bordürle çevrilidir. Kenar bordürü iki paralel çizgi arasında yer alan noktalardan oluşur (Türker, 1996: 28).

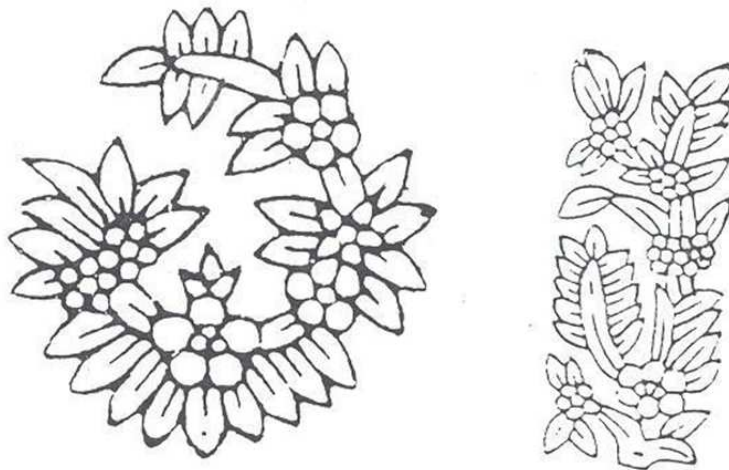
- **Tokat Kirazlısı**

Meyvenin motif olarak kullanıldığı diğer bir yazma çeşidi ise “Tokat kirazlısı”dır. Kirazlı olarak adlandırılması kiraz motiflerinin tam şeklinde yüzeyi tamamen doldurmuş olmasındandır. Bu yazmada zemin sarı, kırmızı veya beyaz olabilir. Kenarı çevreleyen motif çok sade bir biçimdedir (Türker, 1996: 28).

- **İçi Boş (Kayseri Kenar)**

İçi boş deseni Tokat’a has bir yazmadır. Kayseri yöresinde çok tutulduğu için “Kayseri kenar” adı takılmıştır. Bu yazmada kenar bordüründe kullanılan motif karşılıklı iki kenarda dört, diğer iki kenarda ise üç adet basılır. Yazmanın iç kısmında ise köşelerde ve ortalarda çiçeklerden birer çelenk meydana getiren desenler yer alır (Türker, 1996: 26).

Resim 1.24: İçi Boş (Kayseri Kenar) ve Kenar Bordürü

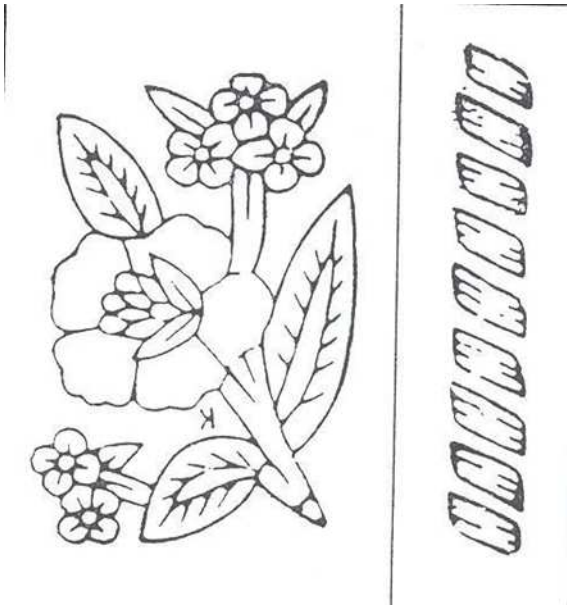

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Purket (Plaka)**

Purket motifi Tokat' a özgü çok eski bir kalıptır. Bu yazmanın zemini siyah veya sarı olur, motif yazmanın kenarlarına bordür olarak basılır (Türker, 1996: 29).

Resim 1.25: Purket (Plaka)

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

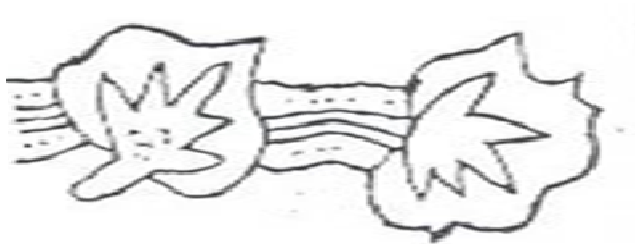
- **Kaşık Sapı**

Bu yazmanında zemini siyahtır. Kenarlara bordür olarak tek sıra halinde sarı renkte kaşık sapı motifi basılır. Dört köşesine purket kalıbı ile baskı yapılır (Türker, 1996: 29).

- **Kaynana Yumruğu**

Yazmalarda kullanılan motifin yumruğu andırmasından dolayı “kaynana yumruğu” olarak isimlendirilmiş, Tokat'a has bir yazma çeşididir. Bu yazmanın zemini siyah veya sarıdır. Sarıya yeşil ve kırmızı renklerle elvan çalışılırken, siyaha ise yeşil, kırmızı ve sarı renklerle çalışılır (Türker, 1996: 30).

Resim 1.26: Kaynana Yumruğu

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Asma Yaprağı**

Bu yazmada asma yaprağı motifi bordür biçiminde yazmanın çevresine işlenmiştir. Elvan renkleri kırmızı ve yeşildir (Türker, 1996: 30).

Resim 1.27: Asma Yaprağı

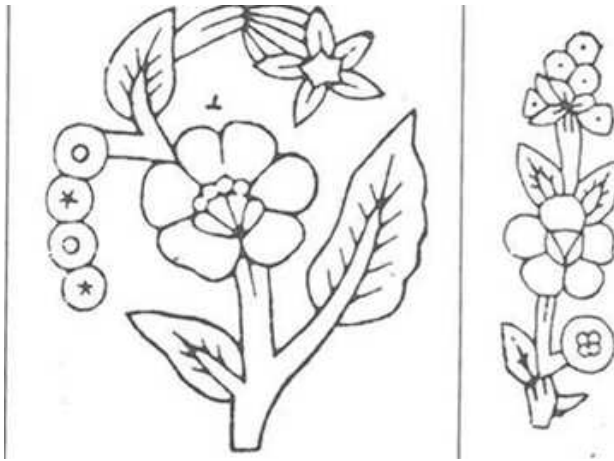

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Ev İşi**

Sarı zemin üzerine “ev işi” motifi beş dallı olarak basılır. Motif bir dal üzerinde yer alan üç yaprak ve bir çiçek ile üsteki yaprağa bağlı bir yıldız ile dört yuvarlaktan oluşur. Kenar motifi vardır (Türker, 1996: 31).

Resim 1.28: Ev işi ve Kenar Motifi

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

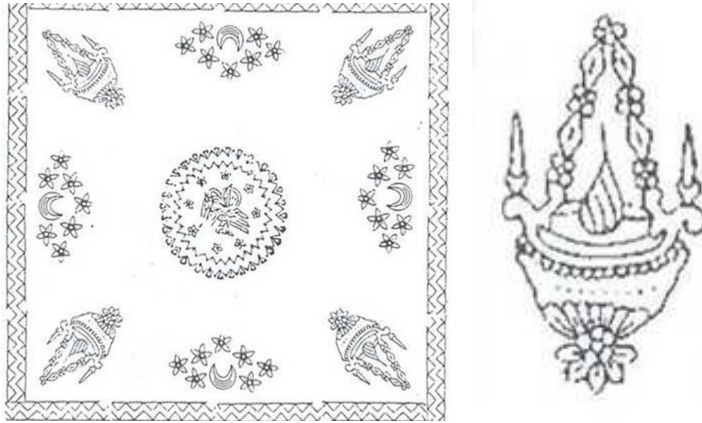
- **Trabzon Kenar**

Trabzon yöresinde kullanıldığı için bu ad verilmiştir. Zemini siyahtır. Kenar bordürü bir şerit halinde yazmayı çevreler. Sarı renkteki bordür içinde yer alan çiçekler kırmızı ve yeşil ile renklendirilmiştir (Türker, 1996: 31).

- **Kandilli**

Köşelerinde kandil motifi olduğu için adına kandilli denilen bu yazmada zemin beyazdır. Ortaya tuğra motifi, köşelere kandil motifi, köşelerin arasına galen yerlere ise ay yıldızlı motifler konur. Ayrıca kenar bordürle çevrilidir (Türker, 1996: 32).

Resim 1.29: Kandilli Yazması ve Motifi

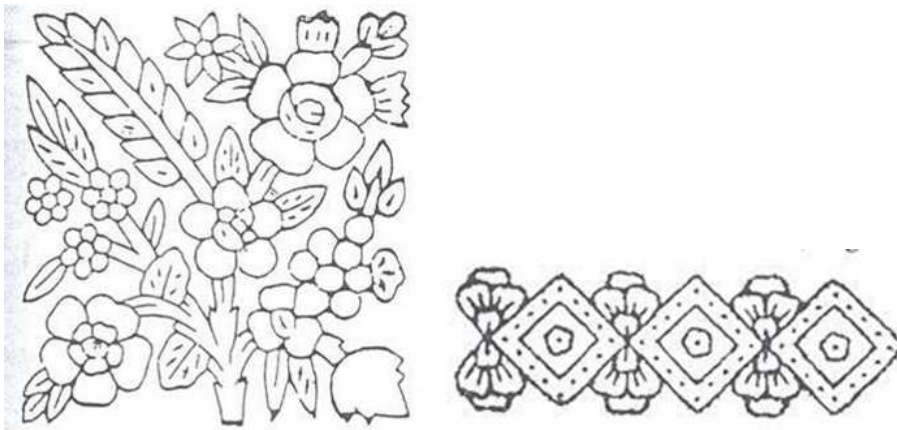

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Çengelköy**

Yazmanın zemini siyahtır. Çengelköy motifi dokuz dallı olarak kare bir kompozisyon içinde biçimlenir. Çengelköy deseni çiçek demetinden oluşur. Kenar motifi ise birbirine bağlı eşkenar dörtgenlerden meydana gelir. İstek ve zevke bağlı olarak zemin ve elvan renkleri farklı olabilir (Türker, 1996: 33).

Resim 1.30: Çengelköy ve Kenar Motifi

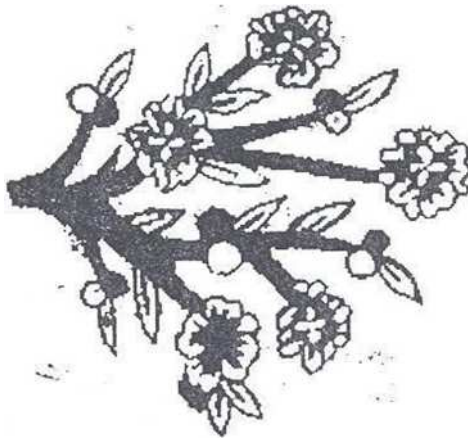

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Kilitli Yazma**

Beş dallı olarak basılan bir yazma çeşididir. Ortada kullanılan motif bahar dalı görünümündedir. Kenar motifi olarak Çengelköy kenar motifine benzer birbirine kilitlenmiş dörtgenlerden oluşan bir motif kullanılmıştır. Zemini bordo veya beyaz olabilir. Desende isteğe bağlı olarak renkler kullanılabilir (Türker, 1996: 34).

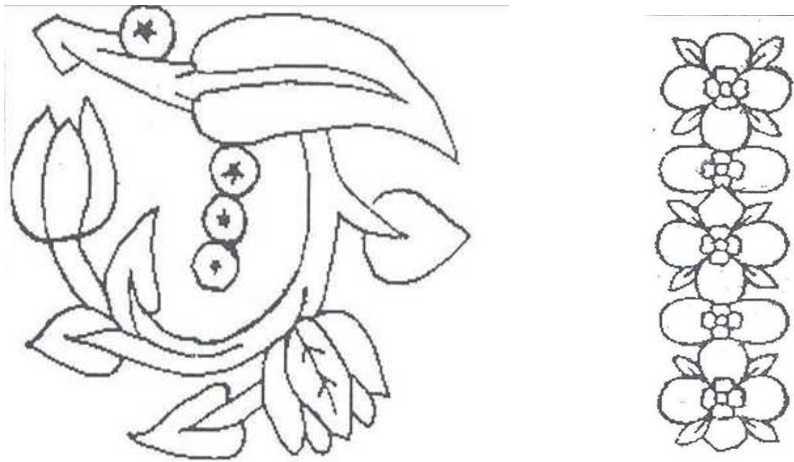
Resim 1.31: Kilitli Yazma

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Laleli**

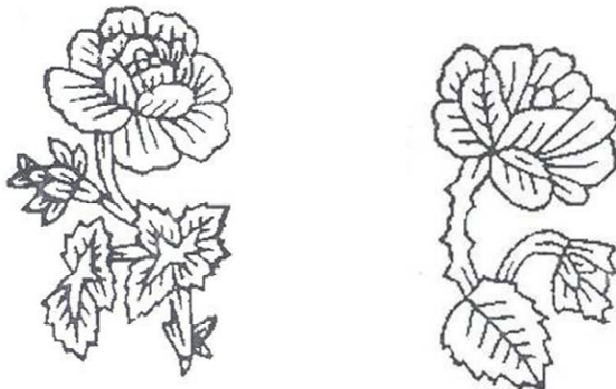
Siyah zemin üzerine sarı, kırmızı, mavi, yeşil renklerde basılır. Yazmanın kompozisyonu ortaya beş adet basılan Laleli motifi ile dört yapraklı çiçek motifinin yan yana basılması ile oluşan kenar bordürüyle tamamlanır. Dairesel biçimdeki lale motifi ortaya ve dörtkenara basılır. Siyah dışında zemin sarı veya mavi de olabilir (Türker, 1996: 34).

Resim 1.32: Laleli

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Drama**

Bu yazmanın zemini siyahtır. Beyaz olarak da basılabilir. Yazmanın kompozisyonu: Ortada dairesel planda birbirini takip eden beş gül motifi yer alır. Kenarda ise üç defa basılmış gül motifi vardır. Yazmanın kenarına basılan gül motifleri, ortadaki gül motiflerinden daha büyüktür. Ortaya basılan küçük gül motifine “drama göbeği” denir. Yazmada kullanılan renkler sarı, kırmızı, yeşil ve mor dur (Türker, 1996: 35).

Resim 1.33: Drama

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Kestaneli**

Zemin siyahtır. Bu yazmada zeminde anilin boya kullanılır. Yazmanın ortasında kullanılan kestaneli motif yazmaya dokuz adet basılır.

Kenar bordürü: Sopa kenar denilen düz şerit biçimindeki bordür içinde yer alan, çiçek ve başak motiflerinin tekrarından oluşan motiftir. Yazmanın tüm desenlerinde kırmızı, sarı yeşil renkler kullanılır (Türker, 1996: 36).

Resim 1.34: Kestaneli

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Alaplı**

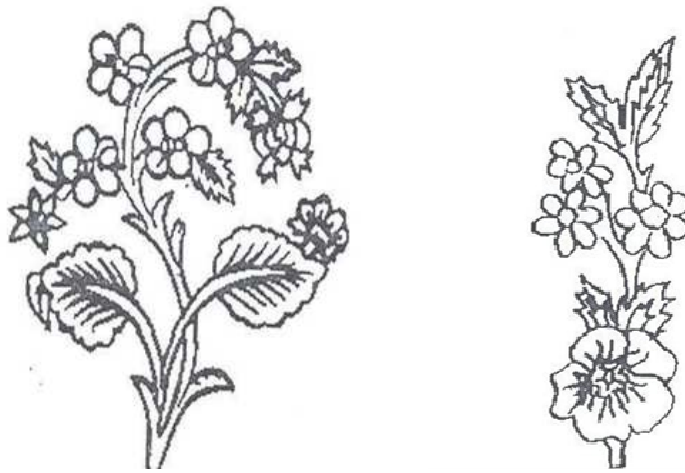
Zemini kırmızıdır. Bu yazmada kestaneli motifi kullanılır. Yazmaya dördü köşelere, Biri ortaya olmak üzere beş adet kestaneli motifi basılır. Motiflerin arasına ise küçük bir çiçek motifi konur. Kenar motifi ise şerit şeklinde yazmayı çevreleyen “Sopa kenar” isimli motiftir. Elvant renkleri sarı ve yeşildir.

Bu yazmanın kestaneliden farkı zemin renginin değişik olmasında ve kestaneli motifinin daha az sayıda basılmış olmasındadır. Alaplı beş dallıdır. Bu yazma namaz örtüsü olarak da yapılır (Türker, 1996: 36).

- **Fulyalı**

Yazmanın ortasına dokuz dallı olarak basılan Fulyalı motifi altta simetrik biçimde yer alan iki yaprakla, orta “S” şeklindeki kıvrılan dal üzerinde yer alan çiçeklerden oluşur. Yazmanın kenar suyu yine çiçeklerden oluşur. Zemini siyahtır. Elvant renkleri ise sarı, kırmızı, yeşildir (Türker, 1996: 37).

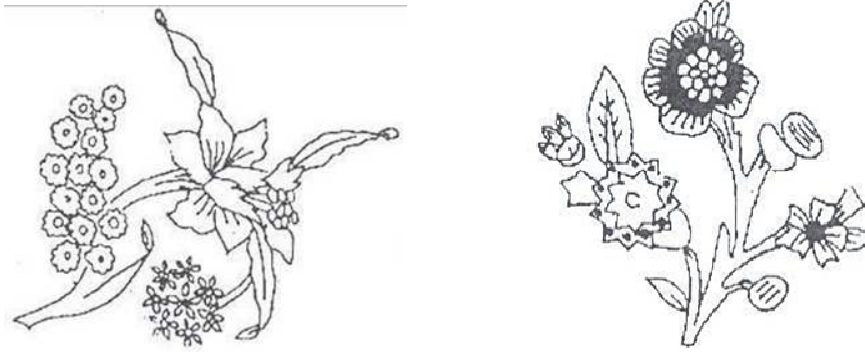
Resim 1.35: Fulyalı ve Kenar Motifi

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Parçalı**

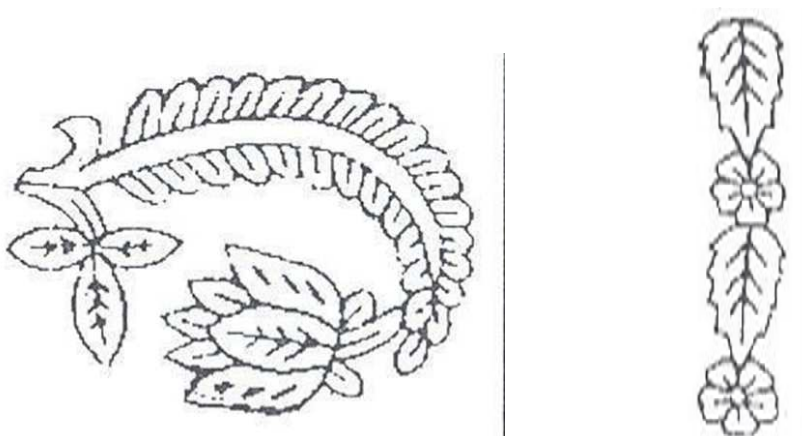
Birkaç motifin bir arada basılmasıyla oluştuğu için bu yazmaya Parçalı adı verilmiştir. Yazmanın zemini siyah, elvant renkleri sarı, kırmızı, mor ve yeşildir (Türker, 1996: 37).

Resim 1.36: Parçalı

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Horoz Kuyruğu**

Horozibiği de denilen bu yazmanın zemini siyah ve sarı olur. Horoz kuyruğunu andıran yarım daire biçimindeki motif dört köşeye basılır. Aralara ve ortaya basılanlarla dokuza tamamlanır. Art arda birbirini takip eden yaprak ve çiçeklerden oluşan kenar motifi, karşılıklı kenarlardan ikisine üç adet, diğer ikisine ise dört adet basılarak kompozisyon tamamlanır. Siyah zeminli yazmanın elvant renkleri kırmızı, yeşil, mavi iken; sarı zeminli de kırmızı ve yeşildir (Türker, 1996: 39).

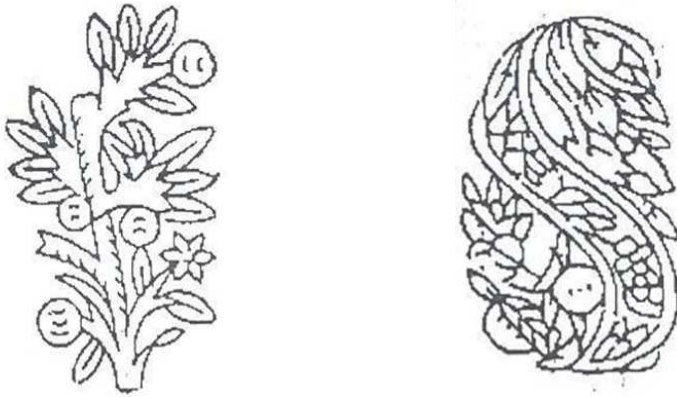
Resim 1.37: Horoz Kuyruğu

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Cingoloz**

Bir çeşit üzümlü yazma motifidir. Elvant renkleri sarı, mavi ve bordodur (Türker, 1996: 39).

Resim 1.38: Cingoloz

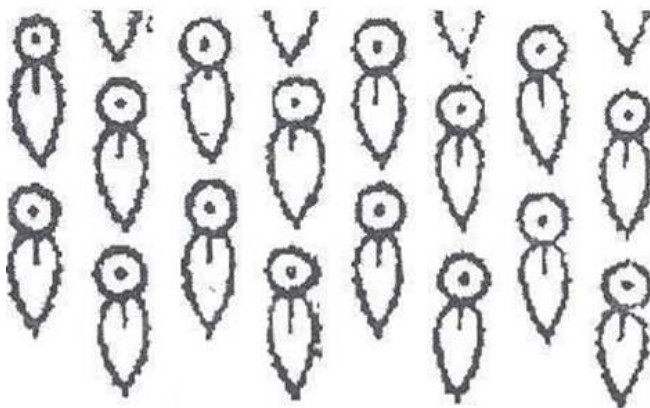

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Şam Hamamiye**

Hamamiyeler normal yazmalara göre daha büyük ölçülerde hazırlanan başörtüleridir. Örtünün alt ve üst bölümlerine Şam hamamiyesi motifi, ortadaki daha geniş alana ise bademli motifi basılır. Zemin renkleri bordo veya siyah olabilir (Türker, 1996: 40).

Resim 1.39: Şam Hamamiye

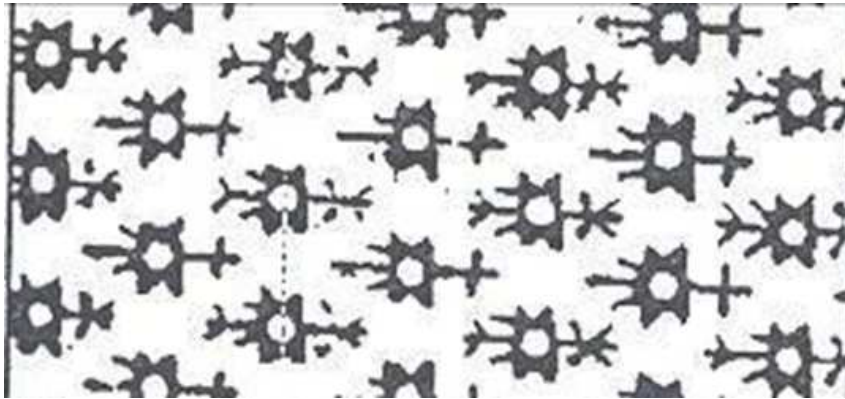

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

- **Sinekli Hamamiye**

Ölçüleri Şam hamamiyesinin aynıdır. Fakat gerek içte, gerekse kenarda kullanılan motifler farklıdır. Yazmanın kenar suyunun zemini sarı, orta zeminin ise beyazdır. Orta motifi sineğe benzediği için yazmaya” sinekli “adı verilmiştir (Türker, 1996: 41).

Resim 1.40: Sinekli Hamamiye

Kaynak: (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama, 2011)

1.2.4. Yazmacılık Sanatında Kompozisyon

Yazmacılık Sanatında, genellikle merkezden başlayarak dışa doğru açılan motiflerle oluşturulan daire kompozisyonlar ve kenarlarda kullanılan bordürler tercih edilmektedir. Yazmacılıkta kullanılan kalıplar düz ya da yuvarlak bordürler oluşturmaya elverişli bir biçimde veya düz yüzeylere serpmeye motifler dağıtmaya uygun bir anlayış içerisinde hazırlanmaktadır. Kompozisyonu oluşturan kalıplar, ulamalı devre (bordür) şeklinde veya birbirinden kopuk tek tek motifler olarak tasarlanmaktadır (Resim 1.41).

Resim 1.41: Yazmacılık Ustası Atıf ARPACIOĞLU'nun Çalışmasında Kompozisyon Örneği

Kaynak: Fatih Mehmet ACAR arşivinden, 2014.

1.2.5. Yazmacılık Sanatı Tekniğinin Uygulanışı

Yıkılarak apresi alınan bezler, kurutulduktan sonra arzu edilen ebatlarda kesilir. Üstleri keçe kaplanmış geniş tezgâhlar üzerine serilerek tahta kalıplarla baskı yapılır. Burada önemli olan, yüzlerce çeşit desenin geleneksel kompozisyonlara uygun olarak basılmasıdır. Baskı işleminde bazı kimyasal boya ve maddelerin kullanılması, bezlerin cerek denilen raflarda kurutulması ve havuzlardaki yıkama işlemleri, yazmacılığın bilgi ve özen gerektiren önemli bir sanat olduğunu göstermektedir.

Boyanın bulunduğu tekneye iki üç parmak yükseklikte su doldurup, suyun üzerine naylon ve naylonun üzerine de bez serilir. Naylonun üzerindeki beze, boya fırça ile yayılır. Bu işlemin yapılmasındaki amaç, kalıp boyaya batırıldığında, alttaki suyun etkisiyle boyanın bulunduğu bez zemin esneyip yayvanlaşarak kalıbın yüzeyini sarması ve boyayı kalıbın yüzeyinin her yerine temas etmesini sağlamaktır. Boyaya batırılan kalıp, tezgâha serili olan bez üzerinde uygulanmak istenilen yere bırakılır ve üzerine el ile birkaç kez darbeli şekilde vurularak kalıbın deseninin beze aktarılması sağlanır. Bu işlemi farklı kalıplarla kumaş üzerinde tekrarlayarak kompozisyonlar oluşturulur (Resim 1.42).

Resim 1.42: Yazmacılık Ustası Hasan ALBAY'ın Çalışmasında Uygulama Örneği

Kaynak: Fatih Mehmet ACAR arşivinden, 2013.

1.2.6. Geleneksel Türk El Sanatları İçerisinde Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatının Yeri ve Önemi

Yazmacılık sanatı, Anadolu'nun en eski geleneksel el sanatlarından birisidir. Geleneksel el sanatları içerisinde Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı, sahip olduğu renk ve motiflerin yöresel kültürün özelliklerini taşıması ile dikkat çekmektedir. Bu özelliği Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatına kültürel bir kimlik kazandırmıştır. Bu kimlik Tokat yöresine özgü motiflerin günümüze kadar taşınmasında etkili olmuştur.

Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı, diğer el sanatlarında da olduğu gibi gelenek ve görenekler, usta - çırak ilişkileri ile varlığını sürdürmektedir.

Yöre yazmacılığı, günümüzün gereksinimlerine uyumlu şekilde üretilmediği halde, yöre adetlerinin içerisinde giyim ve ev donanımı eşyası olarak çeşitli türlerdeki yazmaların ihtiyaç duyulması, bu sanat kolunun belirli yörelerde halen devamlılığını sağlamaktadır. Tokat, İstanbul, Kastamonu ve Malatya yörelerinde bu sanata rastlanmaktadır. Ancak bu yöreler arasında Tokat Yazmacılığı, motif çeşitliliği ve renkleri ile diğer yörelere göre daha çok öne çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TOKAT AHŞAP BASKI YAZMACILIK SANATI

2.1. TOKAT'TA YAZMACILIK SANATI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Yerleşke tarihi Hitit, Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini kapsayan Tokat şehri, 5 bin yıllık bir medeniyet tarihine sahiptir. Komana şehri (Gümenek yöresi) ile kurulmaya başlamış, daha sonra Yeşilırmak ve Behzat Deresi'nin birleştiği yerin yakınında Tozanlı Irmağı üzerinde, tarıma daha elverişli sahalarda devam etmiştir (Resim 2.1). Karadeniz Bölgesini, İç Anadolu ve Batı Anadolu'ya bağlayan Pers Kral Yolu ile diğer kervan yolları üzerinde bulunması, Tokat'a bölgenin önemli geçiş noktası olması özelliğini kazandırmıştır. Aynı zamanda İpek Yolu üzerinde bulunan Tokat, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir şehir olarak kabul edilmiştir (Türker, 1996: 1).

Sivas, Amasya ve Ordu ile komşu olan Tokat, genel olarak geçimini tarım ile gerçekleştirmektedir. Tokat ilinde, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerindeki ziraat ürünleri yetiştirilebilmekte ve bu tarımsal zenginliği ile birlikte hayvancılık da gerçekleştirilmektedir.

Resim 2.1: Tokat Şehri'nin Gılgıj Tepesinden Görünüşü

Kaynak: <http://www.tokatkulturturizm.gov.tr>, 2014.

Tokat Yazmacılık Sanatının ilk olarak ne zaman uygulandığına ilişkin belgelenmiş kesin bir bilgi mevcut değildir. Yazmacılık Sanatının, 8. yüzyılda mısırlılara ait bir mührün, 1964 yılında Çatalhöyük arkeoloji kazılarında ortaya

çıkartılmasıyla Mısırda ortaya çıktığına dair, Hindistan'dan yayıldığına ve Orta Asya'da ortaya çıktığına dair farklı kaynaklar mevcuttur (Türker, 1996: 2).

Reyhan Kaya "Türk Yazmacılık Sanatı" adlı kitabında, yazmacılığın tarihinin Hitit'lerden başladığını ifade etmekte ve şu şekilde anlatmaktadır; "James Mellaart'ın Çatalhöyük kazılarında bulduğu, pişirilmiş topraktan yapılmış 7000 yıllık desen kalıplarının, kumaş desinatörlüğünün başlangıcı olduğunu, diğer sanatlar gibi Orta Anadolu'da gelişen bu sanatın Tokat'ta gelişmesinin bir rastlantı olmadığını ve devamla Türkiye tarihini araştırırken, bu sanatın Orta Anadolu'da Tokat'ta gelişmesi ve Tokat ilinin yazmacılık sanatı açısından merkez teşkil etmesinin ilginçliğini belirtmektedir. Tokat ve civarında yapılan yazmalardaki geometrik düzenin, Selçuk sanatı geometrisine paralellik gösterdiğini ifade ederek, Selçuk sanatının Orta Anadolu'da geliştiğini ve kendi sanat anlayışı içinde verdiği yapıtların bu gün dahi kullanıldığını görmek mümkündür. Tokat'ta basılan yazmalar o devrin özelliğini taşıyan tarihi hanlar içinde yapılmaktadır."

Anadolu'da 1964 yılında Çatalhöyük arkeoloji kazılarında (M.Ö. 700) Hitit sanatına ait eserler arasında pişmiş kilden çok sayıda mühür biçiminde kalıplar ortaya çıkarılmış ve bu kalıplar ile bitkisel boyalar kullanılarak baskı tekniği uygulandığı kanıtlanmıştır (Kaya, 1988: 11). Bu kalıplar helezoni ve dört yapraklı çiçek motifleri olup, Hitit Müzesi'nde sergilenmektedir. Kazılarda ele geçen bu mühürlerin, baskı tekniği ile yapılan Yazmacılık Sanatının ortaya çıkışının temeli olduğu tahmin edilmektedir (Resim, 2.2). Tarihin en eski Yazmacılık Sanatı ile üretilmiş ilk kumaş örnekleri ise Tokat ilinde 16. yüzyıldan kalmıştır (Kaya, 1974: 11).

Resim 2.2: Hitit Sanatına Ait Mühür Kalıp Örnekleri

Kaynak: Reyhan KAYA, 1988: 11

17. ve 18. yüzyıllarda Tokat ili ve ilçelerinde Yazmacılık Sanatının büyük ölçüde geliştiği görülmektedir. Valide Sultan'lara tahsis edilen Tokat yöresi arazisinin "has" vergisine, Tokat'ta yazmacılıktan elde edilen gelirler de dahil edilmiştir. Bu dönemlerde, Tokat ve ilçelerindeki hanlarda toplu olarak üretim yapan yazmacılar, atölyelerinde ürettikleri yazmaları boyahanelere verir ve karşılığında damga resmi öderlerdi. Bu vergiyi zorunlu kılmak amacıyla Anadolu'da Tokat ve ilçeleri dışında yazmacılık yapmak yasaklanmıştı (Türker, 1996: 7).

Evliya Çelebi Tokat yazmaları için: "Beyaz pembe bezi Diyar-ı Lahor'da yapılmaz. Güya altın gibi mücelladır. Kalemkâr basma yüzü, münakkaş perdeleri gayet memduh olur" der ve övgüyle söz eder. 50-60 yıl öncesinde Tokat'ta beş büyük handa (1- Horozoğlu Hanı, 2- Hacı Musaoğlu Hanı, 3- Askerler Hanı, 4- Beypazarı Hanı, 5- Gazioğlu Hanı) icra edilen yazmacılık sanatı, bugün yalnızca Gazioğlu Hanı'nda (günümüz ismi ile Yazmacılar Hanı) çok az sayıda kalan ustaları tarafından icra edilmektedir (Karoğlu, 1999).

Resim 2.4: “Yazmacılar Hanı” Adıyla da Bilinen Tarihsel Gazioğlu Hanı

Kaynak: <http://www.panoramio.com/photo/34135417>, 2013.

Resim 2.5: “Yazmacılar Hanı” Adıyla da Bilinen Tarihsel Gazioğlu Hanı

Kaynak: <http://www.panoramio.com/photo/34135417>, 2013.

Tokat Yazmacılar Sitesindeki atölyelerde artık serigrafi baskı ile üretim yapılmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile seri üretime daha elverişli olduğu için, ahşap kalıp baskı yerini serigrafi baskıya terk etmiştir. Bu yüzden Tokat Yazmalarının renk ve teknik özelliği kaybolmaya başlamıştır. Yazmacılık Sanatının teknoloji ile

birleşmesinden önceki dönemlerde, kalıp ustaları en güzel kalıp örneklerini ortaya koymuşlardır. Günümüzde ise kalıp oymacılığı da serigrafi baskının yaygınlaşmasından dolayı önemini yitirmektedir.

Endüstride seri üretim metotlarının uygulanması ile ürünlerin maliyeti minimuma indirilmektedir. Minimum fiyatlarla üretilen mallar karşısında, el sanatları ürünlerinin artış ve pazar yönünden rekabet edemez hale gelmektedir. Makine ürünlerinin seri imalâtına karşı bambaşka bir karakter taşıyan halk sanatlarına da aynı metotların uygulanması, halk el sanatlarının gerilemesine veya kaybolmasına sebep olmuştur (Kaya, 1974).

Yazmacılık sanatı, günümüz teknolojisi ile rekabet edememiş, el baskısı üretimi yapan atölyelerin sayısında azalmalar olmuştur. Seri üretim teknolojisi ile el ürünü eserlerin sanatsal etkisi verilememektedir. Ancak ahşap kalıp el baskısı eserlerin turistik bir değer kazandığı, yöreyi ziyaret edenlerin ilgisinden anlaşılmaktadır. Bu düşünce ile halk sanatlarını kendi özellikleri içinde toplamak ve günümüz sanat koşullarına göre yaşantılarını sürdürmek için Tokat Cezaevinde bulunan mahkûmlara Yazmacılık kursları verilmekte ve bu kurslarda üretilen eserler halka açık mekânlarda sergilenmektedir. Tokat Kız Meslek Lisesi de Yazmacılık Sanatı'na ders programı müfredatında yer vererek Tokat'ta el baskısına sahip çıkan kurumlardan birisidir. Tokat'ta Yazmacılık Sanatını geleneklere uygun olarak halen devam ettiren Arpacıoğlu sülalesi, Gazioğlu Hanı'nda kalan son yazmacılardandır.

2.1.2. Tokat Yazmacılık Sanatını ve Kalıp Oyma Sanatını Günümüzde Halen İcra Eden Ustalar

Günümüzde Yazmacılık sanatına ve Kalıp Oymacılığına geleneklere uygun şekilde sahip çıkan ve bu sanatları halen yaşatan Arpacıoğlu Sülalesi ustalarından Atıf ARPACIOĞLU, amcası Ahmet ARPACIOĞLU'ndan kalan, "Yazmacılar Hanı" adıyla da bilinen tarihi Gazioğlu Hanı'ndaki iki atölyede ve Han'ın sokağa bakan cephesindeki yazma satan bir dükkânda Yazmacılık Sanatını icra etmektedir.

Resim 2.6: Atıf ARPACIOĞLU Ustasının ‘‘Yazmacılar Hanı’’ Adıyla da Bilinen Tarihsel Gazioğlu Hanı’nın Sokağa Bakan Dükkanı

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

Yazmacılık Sanatını halen icra eden ustalardan bir diğerisi de, Yazmacılık Sanatının yaŐaması ve yaygınlaŐması uğruna yıllarını vermiş ve bu amacı için Reyhan KAYA’dan sonra bu sanatı ikinci kez kitaplaŐtırmıŐ olan Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Resim-İŞ Öğretmenliği Bölüm Başkanı Yrd. DoÇ. Kemal TÜRKER’dir. Sayın TÜRKER, Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Resim-İŞ Öğretmenliği Bölümünün Baskı Teknikleri dersinde öğrencilerine Yazmacılık Sanatını yıllardır ders olarak işlemekte idi.

Resim 2.7: Yazmacılık Sanatı Ustası Yrd. DoÇ. Kemal TÜRKER

Kaynak: <http://zilehabercom.blogspot.com.tr/2013/08/yrd-doc-drkemal-turker-ressam.html>, 2013.

Bir diğer usta ise, Tokat'ta Yazmacılık Sanatını 1968 yılından beri geleneklere bağlı olarak yaşayan ve yaşatan Yazmacılık Sanatı Ustası Hasan ALBAY'dır. Üst katı kullanılmayacak duruma gelmiş, elektriği olmayan, tarihi bir evin alt katını Yazmacılık Atölyesi olarak kullanan Hasan Usta, gün işığından faydalanarak Yazmacılık Sanatını icra etmektedir (Resim 2.8, 2.9).

Resim 2.8: Hasan ALBAY'ın Atölyesinden Bir Görünüş

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

Resim 2.9: Hasan ALBAY'ın Gün Işından Faydalanarak Yazmacılık Sanatını İcra Edişi

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**TOKAT YAZMACILIK SANATININ VE KALIP OYMA SANATININ SON
USTALARI İLE YAPILAN GÖRÜŞMELER**

3.1. TOKAT YAZMACILIK SANATININ VE KALIP OYMA SANATININ SON USTALARI İLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

Tokat'ta Yazmacılık Sanatını günümüzde halen icra eden tanınmış ustalar ile yapılan görüşmelerde, bu sanatın bugünkü durumunu, yaşanan sorunları ve sürdürülebilirliği hakkında bilgi edinilmesi yoluna gidilmiştir. Ustalara bu amaçla yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiştir.

Görüşmeler için belirlenen Tokat Yazmacılık Sanatı son ustaları, Atif ARPACIOĞLU, Hasan ALBAY ve Kemal TÜRKER'e yöneltilen sorular şunlardır;

- Yazmacılık Sanatına ne zaman başladınız?
- Yazmacılık Sanatına nasıl başladınız?
- Yazmacılık Sanatını nedir? Nasıl uygulanır?
- Günümüzde Yazmacılık Sanatının yeri ve önemini yorumlarmısınız?
- Yazmacılık Sanatının geleceği ile ilgili tavsiyeleriniz nelerdir?

3.2. ATIF ARPACIOĞLU İLE YAPILAN GÖRÜŞME

Tokat'ta, Yazmacılık Sanatının Ahşap Baskı ve Kalıp Oyma Ustası Atif Arpacioğlu, şuan 3 atölye ve 1 mağaza ile Yazmacılık Sanatının pazarında önemli bir konumda bulunmaktadır. Arpacioğlu çoğunlukla Kalıp Oymacılığı ile tanınsa da Ahşap Baskı Tekniğinde de sayılı ustalardan birisidir.

Alışılmış mat ve klasik renklerdeki kumaşlardan ziyade, kendine özgü bir kumaş tarzı olan Arpacioğlu, ağırlıklı olarak parlak ve renkli saten kumaşlar üzerine çalışmaktadır. Bilinen geleneksel kalıplar dışında kendi desenlerini de çizmekte ve kalıp oluşturmaktadır (Resim 3.1). Lakin geleneksel kalıpları da hiçbir zaman terk etmemekte ve devam ettirmektedir. Kompozisyonlarını kare ve dikdörtgen kumaşlar üzerinde dairesel biçimde oluşturan Arpacioğlu, Yazmacılığın ticari alanındaki önemini kaybetmemek için elbiseler üzerinde de farklı kompozisyonlarda ürünler üretmektedir (Resim 3.2, 3.3).

Resim 3.1: Kalıp Oyma Ustası Atf Arpacioğlu

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2014

Resim 3.2: Atf ARPACIOĞLU'nun Gökkuşaağı İsimli Dikdörtgen Sofra Bezi Çalışmasından Bir Kesit

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2014

Resim 3.3: Atif ARPACIOĞLU'nun Parlak Saten Kumaş Üzerine Dairesel Kompozisyonlu Sofra Bezi Çalışması

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2014

1975 yılında Tokat'ta dünyaya gelen Atif ARPACIOĞLU, 1984 yılında babası Sebati ARPACIOĞLU'un "Yazmacılar Hanı" adıyla da bilinen tarihsel Gazioğlu Hanı'ndaki Yazmacılık Sanatı atölyesinde bu sanatı icra etmeye başlar. Başta babası Sebati ARPACIOĞLU olmak üzere, amcası Ahmet ARPACIOĞLU ve diğer amcası Hacı ARPACIOĞLU'nun Yazmacılar Hanı'ndaki atölyelerinde Yazmacılık Sanatını öğrenir. Babası ve amcalarına da dedelerinden kalan bu atölyelerde, kuşaktan kuşağa aktarılan Yazmacılık Sanatını yüzyıllardır yaşayan ve yaşatan ARPACIOĞLU sülalesi'nin son ustası, Atif ARPACIOĞLU'na Yazmacılık Sanatı ile ilgili olarak kendisine yönelttiğimiz;

- Yazmacılık Sanatına ne zaman başladınız?
- Yazmacılık Sanatına nasıl başladınız?
- Yazmacılık Sanatını nedir? Nasıl uygulanır?
- Günümüzde Yazmacılık Sanatının yeri ve önemini yorumlarmısınız?
- Yazmacılık Sanatının geleceği ile ilgili tavsiyeleriniz nelerdir?

Sorularımızı Şu Şekilde cevaplamıştır;

“YazmacılıŐa 1984 yılında, babamın Yazmacılar Hanı’ndaki atölyesinde çırak olarak başladım. Babama da dedemden kalan bu atölye, dedeme de dedesinden kalmıŐ. Şimdi de ben bu atölyede yazmacılıŐa devam ediyorum. Benden de oğluma kalacak.

YazmacılıŐa dokuz yaŐında kumaş yıkamayı, cereklere asıp sermeyi öğrenerek başladım. Hanın içerisinde dedemden kalma amcalarımın da atölyeleri vardı ve iş yoğunluğuna göre amcalarımın atölyelerinde de yardım amaçlı çalıŐıyordum. Üç kardeŐin üç atölyesinde, yazmacılıŐın aynı teknikte ve aynı malzemelerle yapılmasına rağmen, farklı tatlarını aldım. Her ustanın kendine özgü bir tarzı olduğunu gördüm. Hanın içerisindeki bütün atölyeleri gezerdim her fırsatta ve gözlemlerdim. Tokat’ımıza has kalıplar kullanılırdı hep ve bu kalıplar her atölyede aynıydı, fakat her atölyenin önündeki cereklerde asılı olan yazmalardaki kompozisyonlar birbirinden farklıydı. Gördüğüm her kompozisyonu kendimce yorumlamaya çalıŐıyordum ve zamanla anladım ki, ustalık aynı malzemelerle farklı farklı kompozisyonlar ortaya ıkarabilmekti ve bu kompozisyonları ortaya çıkarırken de kalıp desenlerini birbirine yakıŐtırarak yapabilmekti.

Zaman ilerledikçe, boya hazırlamayı, kalıpları kumaş üzerine basmayı ve daha sonrada kendime özgü kompozisyonlar kurabilmeyi öğrendim babamdan. Yani ustamdan. Boya ve kumaş kokularına iyice aŐına olduğumu ve kendimce usta olduğumu düşünmeye baŐladıĐım zamanlarda babam bana kalıp oymayı öğretmeye baŐlamıŐtı ve kalıp oymaya baŐladıĐımda anladım ki, Yazmacılık Sanatının en zor ve maharet isteyen kısmı buydu. Kalıp oymacılıŐı Yazmacılık Sanatını ortaya ıkararan asıl sanatsal kısımdı. Herkes kumaş üzerine kalıplarla baskı yapabiliyordu handa. Fakat babam, amcalarım ve birkaç usta dışında kimse kalıp oymayı beceremiyordu. Kalıplara Őekil vermek, sanki onları dile getirip konuŐturmak gibi bir Őeydi ve bu baskı yapmayı öğrenmek gibi kolay değildi. Kalıp oymacılıŐını öğrenmenin yıllar gerektirdiğini anlamıŐtım ama vazgeemedim. Defalarca elimi kestim, birçok ağacı ziyan ettim fakat sonunda dedem, babam ve amcalarım gibi güzel kalıplar oymayı, ağacı dillendirip konuŐturmayı baŐardım.

Yıllar geçti ve bugün bu handaki o büyük ustalardan kimse kalmadı. Hepsi bu dünyadan göç etti. Fakat ustalıkları halen dillerde konuŐulmakta. Çünkü onlar gibi

ustalar artık yetişmemekte. Bunun sebebi, onlarla birlikte bu handaki kumaş ve boya kokularının da yok olmasıdır. Artık naylon kokusu ve makine sesleri bu sanatı esir aldı. Eski ustalar olmadığı gibi, artık eski kök boyalar ve hayvansal boyalarda yok. Çünkü hem o boyaları hazırlayacak ustalar, hem de o boyaları temin edecek para yok. Çünkü makinelerde üretilen, kimyasal boyalarla desenlendirilen naylon kumaşlar daha hesaplı olduğu için, insanlar el emeği baskılara talep etmez oldu. Bunun neticesinde el baskısı yazmaların pazarı azalarak, bu sanattan elde edilen gelir, maliyetini bile karşılayamaz duruma geldi.

Bu sanayileşme, Yazmacılık Sanatını büyük ölçüde yok etmiş olsa da, ben Atıf ARPACIOĞLU, dedelerimden, babamdan, amcalarımdan ve ustalarımdan miras kalan Yazmacılık Sanatını, geleneklerimize uygun bir şekilde yaşamaya ve bu sanatı oğluma ve çıraklarımıza öğreterek yaşatmaya devam ediyorum.”

Atıf ARPACIOĞLU ile yapılan görüşmede Ahşap kalıp oyma tekniği, video çekimi ile araştırmaya eklenmiştir (EK: 1). Atıf Usta, Yazmacılar Hanı'ndaki atölyesinde, geleneksel anlayışa bağlı olarak çalışmalarına halen devam ettirmektedir.

3.3. KEMAL TÜRKER İLE YAPILAN GÖRÜŞME

Yazmacılık Sanatının tanıtılmasına ve devamlılığın sağlanmasına yıllarını adanmış bir diğer usta da Yrd. Doç. Dr. Kemal TÜRKER'dir. Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Resim Öğretmenliği Bölümünde görev yapan Sn. Türker, 1987 yılından buyana Yazmacılık Sanatı ile ilgili çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Sanat dergilerinde makaleler yazmış, televizyonda Yazmacılık Sanatı ile ilgili programlar yayınlamış, Yazmacılık Sanatını öğrencilerine uygulamalı ders olarak vermiş ve Yazmacılık Sanatını ayrıntılı bir şekilde kitap olarak yazmıştır. Yazmacılık Sanatını geleneksel desenlere ve renklere bağlı kalarak icra eden Sn. TÜRKER, şahsi atölyesinde de Yazmacılık kursları vermiştir.

1949 yılında Tokat'ın Zile ilçesinde dünyaya gelen Yrd. Doç. Kemal TÜRKER, 1987 yılında Tokat Yazmacılık Sanatı üzerine araştırma ve incelemelerde bulunarak, o dönemde görevli olduğu Tokat Meslek Yüksekokulu Tekstil-Baskı Programı'nda Kalıpcılık dersi bünyesinde Ağaç Baskı Atölyesi'ni kurarak Yazmacılık Sanatını icra etmeye başladı. Araştırmalarını, “Tokat Kültür Dergisi”nde, “Türkiye İş

Bankası Kültür ve Sanat Dergisi”nin “Tokat Özel Sayısı”nda ve çeşitli dergilerde yayımlayan TÜRKER, 90’lı yıllarda TGRT’de “Dile Gelen Anadolu” belgeselinin Tokat Yazmacılığı ile ilgili bölümünün metin yazarlığını ve danışmanlığını da yapmıştır.

Yıllarca süren araştırmalarının ardından, Reyhan KAYA’dan sonra Tokat Yazmacılık Sanatı ile ilgili olarak ikinci bir basılı kitap yazılmadığı ve Tokat ahşap baskı yazmaları, desenleri ve kalıpları hakkında daha ayrıntılı şekilde araştırmalar yaparak bu konudaki eksikliği gidermek için 1996 yılında Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü’nce yayınlanan “Ağaç Baskı Tokat Yazmaları” isimli kitabını yazmıştır.

Araştırmanın en önemli kaynaklarından olan Yrd. Doç. Kemal TÜRKER, kendisiyle yapılan görüşme sırasında, hastanede kanser tedavisi görmekte olduğundan detaylı bir görüşme gerçekleştirilememiştir. Sayın TÜRKER ile yapılan kısa süreli görüşmede Tokat Yazmacılık Sanatı hakkında kendisine yönelttiğimiz;

- Yazmacılık Sanatına ne zaman başladınız?
- Yazmacılık Sanatına nasıl başladınız?
- Yazmacılık Sanatını nedir? Nasıl uygulanır?
- Günümüzde Yazmacılık Sanatının yeri ve önemini yorumlarmısınız?
- Yazmacılık Sanatının geleceği ile ilgili tavsiyeleriniz nelerdir?

Sorularımızı şu şekilde cevaplamıştır;

“Tokat Yazmacılık Sanatı’na olan özel ilgim sanırım bu toprakların çocuğu olduğumdan kaynaklanıyor. Çünkü Yazmacılık Sanatı’nda kullanılan kalıp desenlerdeki motifler, memleketimin ve kültürümün özelliklerini dile getirmektedir. Yıllarımı bu motiflerin ve renklerin dilini anlamaya ve anlatmaya adadım. Zaman ilerledikçe de daha büyük heyecanla bağlandım bu sanata. Bu bağlılığımı yaşayabilmek ve yaşatabilmek için birçok dergide yazılar yayınladım, öğrencilerime okulda ders olarak işledim ve benden sonraki nesle de Yazmacılık Sanatını tanımaları ve sahip çıkmaları için bu sanatı kitaplaştırdım.

1991 yılında Tokat Meslek Yüksekokulunda bu tarihi el sanatına sahip çıkarak, ağaç baskı tekniğini “Tekstil-Baskı” Programı’na bir ders olarak koydurmuştum, fakat

iki yıllık başarılı atölye çalışmaları, bu sanatın önemini kavrayamayan yöneticiler tarafından ders programından çıkarıldı. Hâlbuki Üniversitelerin bir görevi de buldukları çevrenin el sanatlarına sahip çıkmak ve onları geliştirmektir. O yıllarda bu sanatın önemini, yöneticilere kabul ettirmeyi başaramasam da, ben fikirlerimden ve ideallerimden hiç taviz vermedim ve bu yolda halen savaşıma devam etmekteyim. Sana Yazmacılık Sanatı hakkında bilimsel bir şeyleri anlatmaktansa bu sanata olan sevgimi anlatıyorum. Bilimsel bir şeyler istersen kitabımı oku, çünkü en küçük ayrıntısına kadar bu sanatı kitabımda kaleme aldım.”

Yazmacılık Sanatı'nın büyük ustası, sevgili hocam Kemal TÜRKER, son görüşmemizden birkaç gün sonra hayata veda etmiş, aramızdan ayrılmıştır. Kendisine Allah'tan Rahmet diliyoruz...

3.4. HASAN ALBAY İLE YAPILAN GÖRÜŞME

Tokat Yazmacılık Sanatı Ahşap Baskı Ustalarının başında gelen ve bu alanda önemli yeri olan bir usta da Hasan ALBAY'dır. 1957 yılında Tokat'ta dünyaya gelen, Yazmacılık Sanatı Ustası Hasan ALBAY, 1969 yılında yazmacılığa çırak olarak başlamıştır. Hasan Usta Yazmacılık Sanatına 45 yıldır emek vermiş ve geleneklere olan bağlılığından hiç ayrılmadan sanatını icra etmiştir. 1969 yılından bugüne dek, yüzyıllardır varlığını koruyan geleneksel Tokat ahşap baskı desenlerini titiz bir ustalıkla sanatında devam ettirmiştir. Gelenekselci tarzından ödün vermeyen Hasan usta, Yazmacılar Çarşısı'nda bulunan dükkânının kirasını vermediği için oradan uzaklaşarak Çekenli İş Merkezi'ne taşınmış ve maddi sıkıntılarından ötürü burada da uzun süre kalamamış taşınmak zorunda kalmıştır. Şuan elektriği ve suyu olmayan, üst katı kullanılmayan eski bir evin alt katını atölye olarak kullanmaya başlamıştır (Resim 3.4). Kendisi gibi Yazmacılık ustası olan oğlu, babasının yaşadığı sıkıntılara maruz kalmaktan çekinip, Yazmacılığı bırakmış ve bir mobilya mağazasında çalışmaya başlamıştır.

Hasan Usta çalışmalarında geleneksel desenleri ve kompozisyonları uygulamaya devam etse de talep üzerine farklı çalışmalarda üretmektedir (Resim 3.5).

Resim 3.4: Yazmacılık Ustası Hasan ALBAY'ın Şuan ki Atölyesi

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

Resim 3.5: Yazmacılık Ustası Hasan ALBAY

Kaynak: Fatih Mehmet AÇAR arşivinden, 2013

Hasan Ustanın kalıplarının tezgâha düşerek çıkardığı seslerin melodileri ve el ile hazırlanmış kökboyaların baş döndüren misk kokuları ile gün ışığının atölyedeki ahengi içerisinde gerçekleştirilen bu görüşmenin video çekimi araştırmaya eklenmiştir (Ek 1).

Kompozisyon, denge, oran-orantı, renk uyumu, birim tekrarı gibi bilimsel olarak hiçbir eğitim almamış, fakat Yazmacılık Sanatında bu kuralları kusursuz bir şekilde icra eden Hasan ALBAY Usta'ya Tokat Yazmacılık Sanatı hakkında yönelttiğimiz;

- Yazmacılık Sanatına ne zaman başladınız?
- Yazmacılık Sanatına nasıl başladınız?
- Yazmacılık Sanatını nedir? Nasıl uygulanır?
- Günümüzde Yazmacılık Sanatının yeri ve önemini yorumlarmısınız?
- Yazmacılık Sanatının geleceği ile ilgili tavsiyeleriniz nelerdir?

Sorularımızı şu şekilde cevaplamıştır;

“1969 senesinde Yazmacılığa çırak olarak başladım. O günden bu güne kadar halen devam etmekteyim. Yazmacılığın uygulanışını dilimin döndüğünce anlatayım. Kalıplarımızı baskıdan önce boyaya batırarak ıslatıp sert bir fırça ile temizliyoruz. Şuan boya olarak akremin boya kullanıyoruz fakat aslında bizim esas boyamız anilin boyadır. Anilin boya bezi çürüse dahi boyası çıkmayan bir boyadır ve akremin boyadan bir diğer farkı ise, akremin boya direk olarak kumaşa siyah renk basarken, analin boya renksizdir ve güneşte bekletildikçe yeşil rengini alır ve yıkanınca veyahut amonyağa girince siyahlaşır. Akremin boya 1 saatte kururken, analin boya en az 1 gün beklemesi lazımdır.

Boyamızın bulunduğu tekneye iki üç parmak yükseklikte su doldurup, suyun üzerine naylon ve naylonun üzerine de bez seriyoruz. Naylonun üzerindeki beze boyayı fırça ile yayıyoruz. Bu işlemi yapmaktaki amaç, kalıbı boyaya batırdığımızda, alttaki suyun etkisiyle boyanın bulunduğu naylonlu bez zemin esneyip yayvanlaşarak kalıbın yüzeyini sarıp, boyayı kalıbın her yerine temas etmesini sağlamaktır. Boyaya batırdığımız kalıbı, tezgâha serdiğimiz baskı yapacağımız bezde uygulamak istediğimiz yere bırakıp, üzerine elimiz ile birkaç kez darbeli şekilde vurarak kalıbın deseninin beze aktarılmasını sağlıyoruz. Bu işlemi yaparken ikinci bir şansımız yok. Yani yerine oturmadı, az kaydırayım kalıbı diye bir şey yok. Kalıbı bıraktığın yerde kalır. Bu işlemi farklı kalıplarla kumaş üzerinde tekrarlayarak desenler oluşturuyoruz. Burada önemli olan farklı kalıpları bir arada basarken modelleri birbirine yakıştırmak, hangi kalıp, hangi kalıpla daha güzel yakışır bunu becerebilmektir.

Kalıplarımızı ıhlamur ağacından yapıyoruz. Yumuşak bir ağaç olduğundan kolay oyuluyor. Ağacın bir diğer özelliği de boyayı tutuşu ve beze bırakışı güzel olmasıdır. Bir ahşap kalıbın ömrü, kalıbı kullanan ile kalıbı oyan ustaya bağlıdır. Kalıbı oyan usta deseni ne kadar derin oyarsa, kalıbın kullanım ömrü o kadar uzun olur. Kalıbı kullanan usta da her kullanışından önce ve sonra kalıbı temizlerse, kalıpta boya kalıntılarında dolayı modelin zamanla bozulmasını engeller. Bizim elimizde 100 senelik, 150 senelik aktif çalışılan kalıplar var halen.

Eskiden her kalıbın bir ismi vardı, çünkü her yörenin her şehrin bir yazması vardı. Trabzon'un yazmasını Bursa kullanmazdı, Kütahya'nın yazmasını Uşak kullanmazdı. Her şehrin bir yazması olduğu gibi bu şehirlerin yazmalarının da kalıpları ayrıydı ve kalıpların isimleri vardı. Fulyalı, Çengelköy, Drama, Bartın, Plaka kalıpları, Hürriyet Kalıbı gibi. Ama şimdi o yörelerde bitti, o yazmalarda bitti. Sağ olsun fabrikalar her şeyi elimizden aldı. Bizim yarım saat uğraşarak bastığımız bir sofraya bezini serigrafi ile yarım saatte 20 tane yapıyorlar. Ama bunu müşteriye anlatamıyoruz. Satarken 15-20 lira dediğimizde, müşteri bize ben bunu 3-5 liraya alıyorum diyor. Bilemiyorlar ki el emeğinin tadını.”

Yazmacılık Sanatının son ustalarından Hasan ALBAY, görüşme ve video çekimlerinden birkaç ay sonra kalp krizinden dolayı vefat etmiştir. Kendisine Allah'tan Rahmet diliyoruz...

3.5. YAPILAN GÖRÜŞMELERDEN ELDE EDİLEN VERİLER

Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatını günümüzde halen geleneklere uygun bir şekilde yaşayan ve yaşatan ustalar ile yapılan görüşmelerin bu üç usta ile sınırlandırılmasının sebebi, en tecrübeli ustalardan olmalarıdır. Tokat'ta Atıf ARPACIOĞLU, Yrd. Doç. Kemal TÜRKER ve Hasan ALBAY gibi anılan ustaların yetiştirdikleri Yazmacılar da mevcuttur.

Bu üç büyük usta ile yapılan görüşmeler neticesinde, her ustanın farklı alanlarda, farklı yöntemlerle Yazmacılık Sanatını yaşamayı, yaşatmayı ve yaygınlaştırmayı amaç edindikleri görülmektedir.

Atıf ARPACIOĞLU Usta, Yazmacılık Sanatının günümüzde yok olma aşamasına gelmesine sebep olarak, bu sanatın sanayileşmesinin getirdiği kolaylıklardan dolayı, ustalık ve marifet gerektiren işçiliklerin uygulanışının azaldığını ve bunların yeni nesle aktarılmasına gerek duyulmadığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra makine üretimi yazmaların, el baskısı yazmalara oranla çok daha ekonomik olması, insanların el baskısına olan taleplerinin azalmasına sebep olduğundan ve pazarın maliyetini karşılayamadıklarını, bunun da Yazmacılık Sanatının yok olma aşamasına gelmesinin sebebi olduğunu ifade etmektedir.

Yrd. Doç. Kemal TÜRKER, Yazmacılık Sanatının tanıtılmamasına ve zamanla unutulma noktasına gelmesine en önemli sebep olarak, tarihsel ve kültürel bir sanat dalı olan Yazmacılık Sanatının Eğitim Kurumlarında ele alınarak yeni nesillere öğretilmemesini belirtmektedir. Bu sanatı bütün yönleriyle tanıtmak kaynak eserlerin ortaya konulmamış olmasını da dile getirmiştir.

Hasan ALBAY Usta ise, Yazmacılık Sanatının bugünkü durumunu, fabrikaların ürettiği yazmaların piyasada daha ucuza satılması ve insanların maddiyata, el baskısından daha fazla değer vermeye başlamaları olarak belirtmektedir.

Görüşmelerden elde edilen veriler, Yazmacılık Sanatının tarihsel ve kültürel el sanatlarımızdan birisi olduğunu, fakat yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Üç farklı eğitim seviyesindeki ustalarımızın, her birinin farklı bakış açılarının olduğu ve farklı tehlikeleri tespit ettikleri görülmekte ve eğitim düzeyi olarak, bakış açısı olarak, yöntem olarak birbirlerinden farklı konumda olsalar bile, sorunlarının ve amaçlarının aynı olduğu anlaşılmaktadır.

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Değerlendirme

Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı, tarihin en eski kumaş desenleme yöntemlerinden birisi olduğu ve nesilden nesle yaşatılan kültürün sanat ile birleştiği görselleştirilmiş bir dil olduğu görülmüştür.

600 yıllık bir geçmişe sahip olan Yazmacılık Sanatı ile günümüze kadar gelen kültürel zenginliklerin bugün sürdürülebilirliğinin önemli ölçüde azaldığı anlaşılmıştır. Bunun sebebinin, bu sanatın yaşayan son ustalarının görüşlerine göre baskı teknolojilerinin kullanılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Geçmişten günümüze kadar, başta Tokat olmak üzere, tüm Anadolu'nun farklı farklı köşelerine ait kültürel zenginliklerini kuşaktan kuşağa aktaran Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı; sanayileşmenin, maddi sorunların ve eğitim desteksizliğinin neticesinde de ciddi ölçüde azalma göstermekte, hatta yok olma noktasına gelmektedir.

Gelişen teknolojinin ortaya koyduğu Serigrafi Baskı Sanatı, zamanla daha da gelişerek makineleşmiş ve son olarak dijitalleşmiştir. Maliyet olarak daha hesaplı ve üretim olarak daha seri ürün elde etmeyi başaran Serigrafi Baskı Sanatı ile yazma üretiminin maddi ve zaman sorunları ortadan kaldırılmıştır. Fakat bu sanayileşme, kendine özgü desenler oluşturmayıp, Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı'nın tarihsel ve kültürel değer taşıyan desenlerini birebir kopyalayarak yazma üretimi yapmaktadır. Serigrafi Baskı Tekniği, kopya desenlerle ürettiği ürünlere sanatsal bir değer katmadığı gibi, Yazmacılık Sanatı'nın üretimine de büyük ölçüde zarar vermektedir. Kopyalama yoluyla üretilen Serigrafi baskısı ürünler ile ahşap baskısı yazmaların desenlerinin aynı olması, tüketicinin daha ekonomik olana yönelmesine sebep olmaktadır.

Sonuç

Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı ile ilgili tarama ve yaşayan son ustaları ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır;

Yazmacılık Sanatında her ustanın kendine özgü bir tarzı bulunmaktadır.

Yazmacılık Sanatında Tokat'a has kalıplar kullanılmakta ve her atölyede aynı kalıplardan bulunmaktadır.

Atölyelerde aynı kalıplar kullanılmasına rağmen, her atölyede farklı kompozisyonlarda ürünler üretildiği görülmektedir.

Aynı kalıplar ile farklı kompozisyonlar ortaya çıkarmak maharet sayılmakta ve ustalığı göstermektedir.

Yazmacılık Sanatını asıl ortaya çıkaran kalıp oymacılığıdır.

Tokat Yazmacılık Sanatı atölyelerinde, eskiden kullanılan kök boyalar ve hayvansal yağlardan elde edilen boyalar yerine kimyasal boyalar kullanılmaktadır.

Yazmacılıkta kullanılan pamuklu ve ham keten kumaşlara yerine, bu kimyasal boyalar ile naylon kumaşlara da baskı yapılmaktadır.

Tokat Yazmacılık Sanatının devamı ve öneminin belirtilebilmesi için yapılan eğitim çalışmalarının sonuçsuz kaldığı görülmüştür.

Yazmacılık Sanatı'nın çırak-usta ilişkisi ile öğrenildiği belirtilmektedir.

Baskı kalıplarının baskı işlemine başlamadan önce boyaya batırılıp, sert bir fırça ile temizlenmesi gerekmektedir.

Anilin boya, kumaş çürüme dahi etkisini korumaktadır.

Akremin boyanın kumaşa doğrudan renk olarak basılmasına karşılık, anilin boyanın şeffaf olduğu ve güneşe bırakıldığında, yıkandığında veya amonyakla temas ettiğinde renklendiği ve siyahlaştığı belirtilmektedir.

Kalıbın boyayı dengeli alabilmesi için boya teknesinde özel bir düzenek oluşturulması gerekmektedir.

Boya alan kalıp, kumaş üzerinde istenilen yere bırakıldığında boya aktarımının gerçekleştirilebilmesi için el ile birkaç kez darbe uygulamak gerekmektedir.

Farklı kalıplar ile kumaş üzerinde tekrarlanarak kompozisyonlar oluşturulmaktadır.

Kalıbın derin oyulması, kullanım ömrü ile ilişkilidir.

Günümüzde yazmacılık, serigrafik baskı tekniği kullanılarak yapılmakta olduğu belirtilmiştir.

Tokat Yazmacılık Sanatı, kültürel değerlerimizin yaşamasında önemli bir etkisi olan ve Yöresel kültürlerimize kimlik niteliği taşıyan önemli bir el sanatıdır.

Yazmacılık Sanatının ortaya koyduğu eserler 600 yıllık geçmişi ile günümüzde tarihi belgeler niteliğindedir. Bu eserler aracılığı ile 600 yıllık toplumun kültürel değerleri nesilden nesle aktarılmıştır.

Yazmacılık Sanatının taşıdığı kültürel önemi belirtmek ve bu sanatın son ustalarını tanıtarak Yazmacılık Sanatının devamlılığını sağlamayı, Yazmacılık Sanatı'nın yok olmasına neden olan etkenlerin belirlenmesini ve öneminin tekrar kazandırılmasını amaçlayan bu araştırmada, Yazmacılık Sanatının el üretimi ürünlerine toplumun ilgisinin yok denilecek kadar azalmış olduğu görülmektedir.

Yazmacılık Sanatını sürdürecekt kalıp ustası ile baskı ustası yetişmediği ve az sayıdaki ustaların küçük atölyeler şeklinde bu sanatı sürdürmeye çalıştıkları gözlenmektedir. Bunun en belirgin görüntüsü, 50 yıllık bir süreç içerisinde atölyelerin yer aldığı beş handan bugün tek hana düşmüş olmasıdır. Bir diğer örnek olarak Yazmacılığın pazarındaki el baskısı ürünlerin tüketimindeki büyük ölçüde azalma olmasıdır.

Araştırmaların neticelerinden elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi sonucu, Yazmacılık Sanatı, eğitim yoluyla ustalar yetiştirilmediği takdirde, tamamen yok olacağı anlaşılmaktadır.

Yazmacılık Sanatı Ahşap Baskı ürünlerinin toplumdaki değerlerinin azalmasına en büyük etken, Makine baskısı yapan atölyelerin kendi desenlerini üretmedikleri ve klasik desenlerden kopyalama yöntemine gitmeleridir. Ticari değer güdülerek yapılan bu işlemin, Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Sanatsal değere sahip olan Ahşap Baskıların değerinin tüketiciye anlatılamayarak toplumun bilinçlendirilmediği ortaya çıkmıştır.

Öneriler

Elde edilen sonuçlar dikkate alınarak, Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı'nın yaşatılması ve yaygınlaştırılması için, şu öneriler geliştirilmiştir;

Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı müfredat programı hazırlanarak, Meslek Yüksek Okullarında eğitim programları açılabilir.

Geleneksel Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı'nın, üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakültelerinde Baskı Dersi olarak uygulanabilir.

Halk Eğitim Kurumlarınca Yazmacılık Sanatı kursları açılabilir, Çıraklık Eğitimi veren kurumlarda Yazmacılık Sanatı program olarak eklenebilir.

Geleneksel Tokat Ahşap Baskı Sanatı'na ait tarihsel ve kültürel motiflerin, bu sanatın kimliği olduğu belgelenebilir ve bu motiflerin makine baskı üretimi yapanlarca izinsiz kullanımı yasal olarak engellenebilir.

Sanat eseri üreten Ahşap Baskı Yazma Atölyeleri, ticari atölyelerle aynı kategoride kabul edildiği için Esnaf Odası Başkanlığına bağlıdır. Sanat eseri üreten bu atölyelerin Kültür ve Sanat Genel Müdürlüğüne bağlanarak, Yazmacılık Sanatı Atölyeleri adı altında ayrı bir oda olarak örgütlenmeleri sağlanmalıdır.

Yerel Yönetimlerce araştırmacı yazarların konuya ilgisi çekilerek, Kültür ve Sanat dergilerinde Yazmacılık Sanatı hakkında okuyucuyu bilinçlendirecek tarzda yazılar yazmaları sağlanabilir.

Televizyon programlarında, Yazmacılık Sanatına yer verilmesi sağlanabilir.

Gerek renkleriyle, gerekse motifleriyle Anadolu'nun kültürel, tarihsel ve sanatsal geçmişinin desenlenerek yaşatıldığı bir sanat dalı olan Yazmacılık Sanatı yok olmaması için yalnızca Tokat ve ilçelerinde değil, tüm ülkede ekonomik ve kültürel değerleri üzerinde çalışmalar (sergiler, seminerler, kurslar vb.) gerçekleştirilmelidir.

EKLER

**EK 1: TOKAT AHŞAP BASKI YAZMACILIK SANATI USTALARI ATIF
ARPACIOĞLU VE HASAN ALBAY İLE YAPILAN GÖRÜŞMELERİN
VİDEO ÇEKİMİ:**

Yazmacılık Sanatı, kalıp oyma ve baskı tekniğinin uygulanaşı gerçekleştirilmiş ve video ile kayıt altına alınmış, ek olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- ALBAY, Hasan, (2013), **Yazmacılık Sanatı Hakkında Görüşme**, Tokat.
- ARPACIOĞLU, Atıf, (2013), **Yazmacılık Sanatı Hakkında Görüşme**, Tokat.
- <http://arpacioğluyazma.com/>, (29.05.2013), 16:39 pm.
- <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,51145/yazmacilik-sanati.html/>,(11.06.2013), 18:23.
- <http://www.tokat.kulturturizm.gov.tr/TR,60633/yazmacilik.html/>, (11.06.2013), 20:05.
- [http://www.esefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/228.pdf /](http://www.esefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/228.pdf/), (13.07.2013), 14:51.
- http://www.mustafacambaz.com/data/media/1280/yazmaclar_han_4_copy.jpg/, (24.11.2013), 21:56.
- <http://www.panoramio.com/photo/34135417/>, (26.03.2014), 17:32.
- <http://zilehabercom.blogspot.com.tr/2013/08/yardoc-drkemal-turker-ressam.html/>, 30.05.2014, 04:35.
- <http://www.idesanat.com/70-icerik-Yazma.html/>, (27.10.2014), 23:16.
- <http://www.sanathareketi.com/bedri-rahmi-eyuboglu-yazmalari/>, (12.07.2013), 14:35.
- KAROĞLU, Hülya, (1999), “Tokat Yöresi Ağaç Baskı Yazmalarının Grafikselleşimi ve Düzeni”, Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi Resim Eğitimi Ana Bilim Dalı**, Konya.
- KAYA, Reyhan, (1974), **Türk Yazmacılık Sanatı**.
- OĞUZ, M. Öcal, (2002), **Milli Folklor**, S.54, ss.5-10, Ankara.
- TEZEL, Zeynep, (2009), **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 25, s.27-40, Ankara.
- TEZEL, Zeynep, (2009), “Yazmacılık Sanatında Desenleme Teknikleri”, **İde Sanat**, Ankara.
- TÜRKER, Kemal, (1996), **Ağaç Baskı Tokat Yazmaları**, Tokat.
- TÜRKER, Kemal, (2013), **Yazmacılık Sanatı Hakkında Görüşme**, Tokat.

____, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2011), **El Sanatları Teknolojisi, Tokat Tahta Baskı Kalıp Hazırlama**, Ankara.

____, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2012), **El Sanatları Teknolojisi, Geleneksel Türk Süsleme Sanatları**, Ankara.

DİZİN

	A		N
akremin, 59		nakış, 14, 15	
analin, 59			
	C		Ö
cerak, 39		örmecilik, 6	
	E		P
elvanlı, 14		parafin, 16	
	H		S
has, vi, 1, 2, 27, 28, 54, 62		sentetik, 20, 23	
	İ	serigrafi, 1, 2, 46, 60, 63	
iskarpela, 18		stilize, 24	
	K		T
karo, 6		tülbent, 20	
kervan, 42			U
kil, 6, 7		ulus, 1	
	L		Y
literatür, 2		yemeni, 7	
	M		
misk, 58			
mühür, 7, 8, 43			